

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Pověsti na Slovácku mezi autenticitou a degradací

Bc. Alena Rolencová

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

Pověsti na Slovácku mezi autenticitou a degradací

Bc. Alena Rolencová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Ústav etnologie

Fakulta filozofická, Univerzita Karlova

Konzultant:

PhDr. František Bahenský

Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce doc. Petru Janečkovi za jeho cenné rady a ochotu při zpracování této diplomové práce. Zároveň bych ráda poděkovala PhDr. Františkovi Bahenskému za věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Teoretická část	10
2.1. Etnografická oblast Slovácko.....	10
2.2. Lidová slovesnost.....	11
2.3. Pověsti	13
2.4. Nářečí	14
2.5. Vypravěči	16
2.6. Výzkumy v oblasti	17
3. Praktická část.....	19
3.1. Metodologie	19
3.2. Vápenice.....	20
3.2.1. Josef Lebánek	20
3.2.2. Anežka Lebánková	31
3.2.3. František Lebánek	32
3.2.4. A. Kročilová	40
3.3. Žitková	41
3.3.1. Kateřina Hrbatá.....	41
3.3.2. Paní Slačáková.....	43
3.3.3. Žofie Krasňáková	43
3.3.4. Josef Kavka	54
3.4. Vyškovec.....	55
3.4.1. František Šopík.....	55
3.4.2. Štěpán Šopík	61
3.4.3. Marie Sedláčková	64
3.4.4. Anna Melišová se sestrou	65
3.4.5. Paní Lokajová	69
3.4.6. M. Kročil	70
3.4.7. Marie Chovancová.....	72
4. Analýza	74
5. Závěr.....	77

6. Bibliografie80

1. Úvod

Práce se zabývá klasifikací a analýzou folklorních pověstí z regionu Moravských Kopanic, které se nacházejí v etnografické oblasti Slovácka. V jejím rámci byly zpracovány dosud nepublikované rukopisné sběry ze soukromého archivu významného brněnského folkloristy prof. Bohuslava Beneše z druhé poloviny 20. století, které tak představují jedny z posledních autentických dokumentací tradičních démonologických pověstí na území České republiky. Tyto materiály předal prof. Beneš mé tetě Aleně Bartošíkové, která se celoživotně zabývá sběrem pověstí a pohádek v oblasti Kopanic. Společně se podíleli na sbírce pověstí ¹, která vyšla v roce 1998. Jedná se o poměrně velké množství materiálů, které zahrnují i audiozáznamy vyprávění. Bylo mi umožněno nahlédnout do těchto dokumentů a část jich zpracovat v rámci mé diplomové práce.

Teoretická část se nejprve zabývá popisem etnografické oblasti Slovácko, tato folklorně bohatá oblast se nachází na jihovýchodní Moravě. Pod tuto oblast spadá etnografický okrsek Kopanice, které se nacházejí východně od Uherského Brodu a je tvořen obcemi Lopeník, Žitková, Vyškovec a Vápenice, někdy se k nim ještě řadí obce Březová a Strání, a to především kvůli podobnému nářečí a tradicím. Kopanice a jejich obyvatelé „kopaničáři” získali své označení podle specifického způsobu zemědělského hospodaření - okopávání. Podrobněji se tato práce zaměří také na místní nářečí, které se objevuje ve zpracovávaných textech. Kopaničářské nářečí patří do podskupiny východomoravských nářečí a obsahuje nejvíce jevů, které jsou shodné se slovenskými nářečími. Mezi jednotlivými obcemi panují značné rozdíly v mluvě, což nasvědčuje, že jde z velké části o kolonizaci z různých částí Slovenska. Důležitou součástí pověstí je právě nářečí, ve kterém jsou pověsti zaznamenány a které jim dodávají autenticitu.

Dále se práce věnuje lidové slovesnosti, jelikož pověsti jsou předávány převážně ústní formou, lidé si je vyprávějí pomocí přímé komunikace mezi sebou a jsou předávány z generace na generaci. Ve velké většině případů tuto úlohu plní vypravěči, kteří je svým přednesem „oživují”. Proces přenosu pověstí je sociální

¹ BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998.

komunikační akt, v němž hrají roli verbální a neverbální (gesta, mimika) rovina vyprávění, interakce participantů a vztahy mezi nimi a také druh vypravěčské příležitosti. Primárním rozdílem mezi lidovou slovesností a literaturou je v jejich skladbě. Folklórní skladby mají proměnlivou povahu, závisí na ústním předáváním, paměťové tradici a přežívají v přirozené komunikaci v malých skupinách. Literární texty mají oproti nim pevnou podobu, opírají se o technické prostředky a rozvíjejí se jako hromadná komunikace. Pověst se prolíná do běžné konverzace a může se skládat z částí projevů různých lidí. Jedná se o jedinečnou událost, která se odehrává v jistém čase a prostoru a za určitých podmínek.²

Poslední kapitola teoretické části se zabývá výzkumy, které v této oblasti proběhly. Pověsti a pohádky byly v zájmu badatelů již od romantismu, jelikož představovaly manifestaci ducha a dějiny národa. Zájem o moravské pověsti se začal projevovat koncem 19. století, kdy byla vydána první velká sbírka lidové prózy. Konkrétně na Moravských Kopanicích probíhaly v 70. letech 20. století sbírky pověstí, které pořádali badatelé z brněnské katedry Etnografie a folkloristiky Bohuslav Beneš, Václav Frolec nebo Dušan Holý se svými studenty a posluchači. Sledovali a studovali stav vyprávění na Podluží i v dalších oblastech Slovácka, na moravských Kopanicích a částečně pak i na Valašsku. V popředí jejich zájmu byly kromě vyprávění i otázky folklorismu. Díky těmto sběrům pak vzniklo důležité dílo *Lidové Povídky ze Slovácka*^{3,4}

Cílem diplomové práce je především přepis a zpřístupnění autentických zápisů pověstí. Tento bod je důležitý zejména z toho důvodu, že se jedná o nepublikované záznamy, které pocházejí ze soukromé sbírky a nejsou běžně dostupné. Pro větší přehlednost byly pověsti přiřazeny k jednotlivým vypravěčům, u kterých jsou uvedeny informace o jejich životě a zároveň údaje o provedeném zápisu pověstí.

² LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

³ FROLEC, Václav a Dušan HOLÝ. *Lidové povídky ze Slovácka*. Praha: Odeon, 1967

⁴ JANČÁŘ, Josef, Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko). *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000, s. 251.

Dalším cílem této práce je analýza a zařazení podle *Katalogu českých démonologických pověstí*⁵ od Jana Luffera (2014), kdy jsem v materiálech dohledala různé démonologické jevy. Tyto jevy dále zkoumám podle toho, jak často se objevují v přepsaných pověstech a které jsou pro tuto oblast nejtypičtější. V neposlední řadě badatelský problém práce představuje komparaci s příbuznými literárními texty. V této části se pokouším dohledat několik podobných pověstí, které prošly literární úpravou a pokusím se o analýzu autenticity dokumentovaných narácí, popřípadě degradace přítomnosti nadpřirozených motivů v nich.

⁵ LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

2. Teoretická část

2.1. Etnografická oblast Slovácko

Moravské Slovácko je velice rozlehlý a nestejnorodý etnografický region pokrývající podstatnou část jihovýchodní Moravy. V literatuře a přeneseně i v lidovém prostředí vystupuje pod přenesenými názvy nelidového původu Moravské Slovensko nebo Slovácko. Název Moravské Slovensko byl používán spíše ve starší národopisné literatuře, vznikl jako protějšek historicky chápaného pojmenování uherského Slovenska, tedy Slovenska jako součástí rakousko-uherské monarchie. Druhý používaný název Slovácko má rovněž nelidový původ.⁶

„Ačkoliv pojmu Slovácko užil údajně J. Kollár před polovinou 19. stol., vžil se na Moravě teprve v meziválečném období (hl. ve 30. letech 20. stol.) a postupně vytlačoval z užívání název Moravské Slovensko; adjektivum slovácký se sice ojediněle vyskytuje v literatuře před polovinou 19. stol. (V Sušilově sbírce z r. 1835: kde vládne ú, drž čtenář píseň za slováckou), ale např. F. Bartoš je odmítal s odůvodněním, že je neužívají ani pomoravští Slováci, ani jejich sousedé. - Hranice rozsáhlého etnografického regionu, Moravského Slovenska, vytyčili především J. Klvaňa a L. Niederle. Zpřehledenili poměrně složitou vnitřní diferenciaci, což však současně zamlžilo starší, původnější stav.”⁷

Toto označení oblasti Moravského Slovenska je však v české etnologii dosud respektováno. Na severu a severovýchodě je Moravské Slovensko ohraničeno úpatím Javorníků a pásem Bílých Karpat, v němž leží několik obcí označovaných za moravské Kopanice a devět obcí tvořících oblast Horňácka. Tyto oblasti se od sebe nápadně odlišují nářečím, tradičními kroji a dalšími složkami lidové kultury.⁸

⁶BROUČEK, Stanislav, Richard JEŘÁBEK, Etnologický ústav (Akademie věd ČR) a Masarykova univerzita. Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. sv. 2, s. 578.

⁷ JANČÁŘ, Josef, Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko). Lidová kultura na Moravě. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000, s. 19.

⁸ BROUČEK, S., JEŘÁBEK, R., (eds.): Lidová kultura., tamtéž s. 578-580

Obce, které tvoří moravské Kopanice jsou Lopeník, Žitková, Vyškovec a Vápenice. Všechny tyto obce kromě Lopeníku spojuje i tradiční lidový kroj. V některých případech se k oblasti Kopanic připojují i obce Březová a Strání, především z důvodu stejného nářečí a tradic. Název Kopanice byl odvozen od jejich specifického zemědělství, kdy práce na poli spočívala právě v “kopání” motykou, od tohoto slova se samotní zdejší obyvatelé začali nazývat jako „kopaničáři”.⁹

2.2. Lidová slovesnost

Lidová slovesnost, ústní slovesnost, folklor je součástí lidové kultury a zahrnuje především tvorbu, která vznikla spontánně, anonymně a bez písemné fixace. Obsahuje lyrické, epické, prozaické i veršované a dramatické útvary a je zpravidla předávána ústně. Česká folkloristika ji rozděluje do celkem pěti žánrových skupin:

1. **Lidová próza** - zahrnuje pohádky, legendy, pověsti, pověrečné povídky, humorky a povídky ze života
2. **Malé folklórní formy** - přísloví, pranostiky, pořekadla, hádanky, zaříkání, zaklínání
3. **Lidové písně** - jen textovou složku
4. **Lidové divadelní hry** - obřadní, občůzkové, selské, loutkové aj.
5. **Dětský folklor** - pohádky

Zvláštním projevem lidové slovesnosti je folklor psaný, jsou to nápisy na štítech domů jako „*Host do domu, Bůh do domu*”, nápisy na džbánech, kraslicích, verše vyšité v šátcích nebo také lidové milostné dopisy.¹⁰

“Lidová slovesnost, folklór je jednou stránkou toho, jak kdysi lidé žili: jak si stavěli chalupy a stodoly, jak se strojili do krojů, co jedli, jak pracovali na poli a jaká provozovali řemesla i jaké měli obyčeje a slavnosti. To všechno nazýváme lidovou

⁹ Moravské Slovensko. Svazek II. Praha 1922. Národopis lidu československého, díl 1.

¹⁰ JANČÁŘ, Josef, Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko). *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000.

kulturou a tu studuje národopis. Cizím slovem říkáme národopisu etnologie. Někteří badatelé rozdělují národopis (etnologii) na etnografii a folkloristiku: do etnografie patří hmotné a sociální stránky lidové kultury, do folkloristiky hlavně projevy umělecké jako slovesnost, hudba, tanec nebo divadlo.”¹¹

Ve srovnání s literaturou je lidová slovesnost předávána převážně ústně a to prostřednictvím vypravěčů, zpěváků a interpretů, kteří ji udržují, realizují, oživují a obměňují. Folklor a literatura mají některé odlišné formy existence. Folklorní skladby mají proměnlivou povahu a spočívají na ústním předávání a na paměťové tradici a žijí v přímé a přirozené komunikaci v malých sociálních skupinách. Oproti tím literární texty mají fixovanou podobu a opírají se o technické prostředky a rozvíjejí se jako hromadná komunikace.¹²

Ústní předávání má za následek to, že slovesná skladba není neměnná, ale podle Jančáře žije ve svých konkrétních variantách, které představují její přirozenou formu existence. *„Každá folklorní skladba žije plně a reálně jen ve svém konkrétním znění, které jí dává vypravěč, zpěvák jen na určitém místě, v určitém čase a určitých společenských situacích. Součástí lidové slovesnosti není proto jen folklorní skladba sama o sobě, nýbrž rovnocennou složkou je i její interpret a interpretační situace. Tyto tři složky jsou navzájem neoddělitelně spjaté a podmiňují to, co folkloristika označuje jako život folkloru”¹³*

¹¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávění, říkadel a her.* Brno: Masarykova univerzita, 1992. str. 1.

¹² SIROVÁTKA, Oldřich. *Současná česká literatura a folklór.* Praha: Academia, 1985, s. 7.

¹³ JANČÁŘ, Josef, *Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko).* Lidová kultura na Moravě. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000, s. 248.

2.3. Pověsti

Pověrečné povídky se také jinak označují jako démonologické pověsti a jsou součástí pověstových výzkumů. Podle Bohuslava Beneše k nim patří převážně *„krátká vyprávění o zážitcích s nadpřirozenými bytostmi, úkazy nebo jevy a o jejich působení často v historických památkách a v tajuplných nebo neobyčejných místech v přírodě za jistých časových okolností nebo při jiných příležitostech.“*¹⁴

Lidové pověry a obyčeje jsou už dlouhou dobu předmětem zájmu bádání v oboru národopisu (etnologie) a kulturních dějin příslušné země. Pověsti jsou ústní povídky, vyprávěné v lidových vrstvách pro informaci nebo poučení o historicky doložitelných nebo i jen předpokládaných skutečnostech. Jejich obsahem jsou běžné příběhy, které nemají vlastní speciální kompoziční a stylistickou výstavbu. Převažuje v nich jasné zaměření k pravděpodobnosti nad nepravděpodobností a nadsázkou. Sami vypravěči se snaží i přes nadpřirozené jevy o celkovou věrohodnost vyprávění. Lze předpokládat, že jedny z prvních pověstí byly vlastně vzpomínková vyprávění.¹⁵

*„Obvyklá definice pověsti, s níž se můžeme setkat v domácích i zahraničních příručkách, mluví o krátkém, fantasticky zabarveném vyprávění s reálnou motivací, které se odehrává v historickém čase a o jehož pravdivosti jsou vypravěč i posluchači přesvědčeni. Taková charakteristika sice není úplně přesná, ale můžeme v ní vidět způsob, jak postihnout žánr pověstí. Klíčem je kombinace kritérií dvojího druhu - textových (ve zmíněné definici je to forma a obsah) a kontextových (v tomto případě víra v pravdivost vyprávění).“*¹⁶

Textová kritéria jsou plně zachována v autentických prepisech odborníků nebo sběratelů, kteří pověst zaznamenali přesně tak, jak zněla. Podstata pověstí ale nespočívá pouze v doslovném přepisu, ale v živém vyprávění a jejich předávání mezi lidmi. Zde nastupují kontextová kritéria, což jsou souvislosti spojené s životem dané pověsti. Součástí lidové slovesnosti tedy není pouze samotná folklorní

¹⁴ BENEŠ, Bohuslav. Česká lidová slovesnost: Výbor pro současného čtenáře. Praha: Odeon, 1990, s. 288.

¹⁵ Tamtéž s. 298.

¹⁶ LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014, s. 7

skladba, ale také osobnost jejího vypravěče, složení kolektivu posluchačů, kteří se vyprávění účastní a také situace, ve které prezentovaná pověst ožívá. Problém v přepisu folklorního textu nezachycuje vypravěčovu mimiku, pohyby nebo střídání hlasů.¹⁷

Pověsti se dělí podle děje do několika kategorií a to na pověsti místní, pověsti historické, démonologické pověsti a také legendární pověsti. Místní pověsti vypravují o významných přírodních nebo kulturních památkách jako jsou řeky, rybníky, stromy, tůně, hory, kopce, propasti, zámky, hrady a o původu měst a vesnic. S pověstmi místními úzce souvisí historické pověsti, kdy si lidé vyprávěli vzpomínky o svém kraji. V historických pověstech vystupují významné postavy místních, ale i celonárodních dějin. Pověst však není věrnou kronikou událostí, je založena rovněž na lidové obraznosti.¹⁸

2.4. Nářečí

Kopaničářské nářečí se řadí do východomoravské nářeční skupiny, která byla dříve nazývána moravskoslovenskou. Pokud bychom blíže zkoumali historickou metodu o nářečí na východní Moravě, došli bychom k závěru, že s vývojem nářečí na moravském Slovensku je bezpochyby spjat především jihovýchodní úsek, což jsou nářečí kopaničářská.¹⁹

Pod označením kopaničářská nářečí se označuje mluva úzkého pruhu asi dvaceti obcí a osad při moravsko-slovenské hranici severovýchodně a východně od Strážnice, částečně roztržštěných po mýtinách (kopanicích) na západních svazích jižního úseku Bílých Karpat.²⁰ *“Centrum dnešních kopaničářských nářečí se dlouhou dobu vyvíjelo společně s nářečími slovenskými (středoslovenskými) a*

¹⁷ LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014, s. 7

¹⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Sirovátka, Oldřich. Brno : Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998.

¹⁹ Kolektiv autorů. *O kopanickej řeči*. Starý Hrozenkov: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, 2010.

²⁰ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972

příslušníci kopaničářských nářečí se dostali do styku s obyvateli východní Moravy teprve v důsledku pozdní kolonisace v 17. a hlavně v 18. století.”²¹

Jediným společným znakem, který sdílejí všechny kopaničářské nářečí je absence písmena ř, které je nahrazeno pouze obyčejným r.

Jaromír Bělič²² popsal typické znaky, které má většina nebo všechny kopaničářských nářečí společná takto:

- a. úplný zánik písmene ř, např. *rezať, tri, vytrít*
- b. foném ʒ nahrazuje písmeno d', *cuʒí/jeʒ*
- c. příslušnost k měkkému sklonění také podstatných jmen se slovním základem na -r, např. *ve dvori, v ňutri, ve dvore, v komore, f komori*
- d. zakončení -m v 1. osobě jednotného čísla všech sloves, například také *něsem/ nešem, umrem, začňem/začnem, kupujem*
- e. zakončení infinitivu na -t'/-c, např. *ňést/ňésc, lahnút'/ nahnúc*
- f. v 1. osobě jednotného čísla slovesa *být* veskrze tvar *sem/som*

V severnější části kopaničářských nářečí těsně při slovenských hranicích, představující jakési jádro celého úseku, je většinou *t, d, n* vyměněho za *t', d', ň* také před starým e, např. *t'etka, d'eň, ňeseťe...*, v nejsevernějších obcích (Starý Hrozenkov a okolí) je pak za každé *t', d'* pravidlem *c, ʒ*, tj. *cetka, zeň, ňesece* a také *cicho, ʒeci, ʒeʒina*.

V jádru kopaničářských nářečí jsou dále vedle jednoduchých dlouhých samohlásek v jistých pozicích dvojhásky *ie, ia, uo, iu/ié, iá, uo, iú*, popřípadě najejich místě skupiny *jé, já, vo ...* nebo dvojslabičné *ié, iá, vuó* např. *dobré mlieko/ mljéko/mlieko, hriech/hrjéch/hriéch (jine i hrích), kuóň/kvóň*. Pro jádro kopaničářských nářečí je příznačné též zachování tvrdého sklonění podstatných jmen se slovním základem na -s a -z, dále zejména na koncovku -om např. *bratom, otcom, koňom*. Dále pak koncovka -uóv/-uov/óv např. *bratuov*, koncovka -mi nebo

²¹CHLOUPEK, Jan a Alois STUDNIČKA: *K postavení kopaničářských dialektů mezi nářečími východomoravskými*. In Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Brno, 1955.

²² BĚLIČ, Jaromír a KRÍSTEK, Václav. *Moravskoslovenská nářečí*. Olomouc: Studijní a lidovýchovní ústav : Vysoká škola pedagogická, 1954.

-ami a také poměrně hojně se vyskytující koncovky maskulin a neuter -i/-í jako chlapí. Často se také vyskytuje koncovka -ú, *majú, našú, suchú* apod.

„Svetlonosi vylétajú po studniskoch, pod berinách, vodníci boli v potokoch, ty tam naháňali ľudja, kerí sa opozdzili, boli nędze, zabavili sa, treba šol snadc z dzedziny a pripil si a potom ho vodník ponchá.”²³

2.5. Vypravěči

Ačkoliv je lidová slovesnost projevem kolektivním, neznamená to, že by jedinec zaujímal podřadné místo. Jedinec, ať už je to zpěvák nebo vypravěč má pro její život rozhodující význam, protože se aktivně zúčastňuje na folklorním procesu a spoluutváří ho. Folklorní jevy buď existují se svým nositelem, nebo neexistují vůbec. Nositel folklorní tradice plní v životě folkloru hned několik funkcí. Přebírá a uchovává folklorní skladby ve své paměti, realizuje je a dává jím svým přednesem konkrétní podobu. Dále je rozmanitě obměňuje a přetváří a šíří je dále mezi rodinou, přáteli nebo náhodnými posluchači.²⁴

Pokud si vypravěč nepamatoval pověst nebo povídku, vedlo to k jejímu zániknutí a následnému vymizení z tradice. V této podstatě se projevuje velký rozdíl od literatury, kdy jsou například romány nebo básně zaznamenány a vytištěny a mohou tedy samostatně žít, bez potřeby vypravěče neboli interpreta. “*Slovo “interpret” používáme k soubornému označení lidových vypravěčů, zpěváků, tanečníků a hudců, kteří předvádějí folklorní skladby; termínu “interpretace” je zde použito ve významu reprodukce, nikoliv výklad. Folklorní projev je v podstatě interakce interpreta a vnímatelů, kteří při vyprávění, zpěvu nebo hře do jisté míry spoluúčinkují, zejména ve folklorně živých oblastech. Je to jeden z hlavních rozdílů vnímání folkloru v tradičním lidovém prostředí na rozdíl od vnímání folkloru reprodukováného hromadnými sdělovacími prostředky nebo knižně.”²⁵*

²³ Přepis pověsti. *Světloňoš*. Praktická část s. 34

²⁴ LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 116.

²⁵ BENEŠ, Bohuslav. *Úvod do folkloristiky*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulta filozofická, 1980. str. 4.

Mezi interprety je projevují zjevné rozdíly mezi sociálními pohlavími, protože jejich vypravěčský repertoár se značně liší. Muži se dostávali více do světa, buď na vojnu nebo za prací, proto se většinou zaměřovali spíše na dobrodružné a hrdinské náměty. Ženy dávaly přednost ženským hrdinkám a citovým konfliktům. Dobrým vypravěčem se člověk stal, pokud k tomu měl vrozené předpoklady jako dobrá paměť, fantazie nebo jazykový talent. Zároveň k tomu potřeboval nějaké životní zkušenosti a autoritu ve svém okolí.²⁶

2.6. Výzkumy v oblasti

Už od dob romantismu byla pohádka a pověst v popředí zájmu sběratelů, protože byly tyto žánry považovány na umělecky nejcennější a nejstarší. Už při národním obrození se předpokládalo, že se v nich nejlépe projevuje „duch a dějiny národa“. V první polovině 19. století se sběrem a vydáváním pohádek zabýval pouze jediný sběratel a to žurnalista Matěj Mikšíček. V letech 1843 - 1847 vydal přes sto padesát pověstí a pohádek, které shromáždil z dobových časopisů, pramenů a především přímo z ústního podání. Velkým pokrokem ve sběru lidové prózy byla sbírka kněze Beneše Methoda Kuldy *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského*. Texty byly zachyceny přímo od vypravěčů. Jeho zájmem bylo pomoci místním sběratelům shromáždit a vydat sérii krajových sbírek pohádek a pověstí pod názvem *Pohádky a pověsti národu moravského*. Kulda své zápisy hodně upravil, přesto mají obrovskou hodnotu v tom, že dnešnímu čtenáři umožňují poznat vypravěčské tradice 19. století.²⁷

Pozdější sběratelé nedosahovali takové úrovně jako Kulda, ať už se to týká bohatství látek, její původnosti, nebo jazyka i účelu. Záměrem těchto sběratelů bylo popularizovat pohádky a pověsti a přizpůsobovat je především dětskému čtenáři. Václav Tille ohodnotil tyto pokusy jako „malou bídnou sbírku“. Byl to právě on, kdo v roce 1888 udělal obrat ve sběratelských metodách při sběru zápisů na Valašsku.

²⁶ LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 116 - 117

²⁷ JANČÁŘ, Josef, *Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko)*. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000, s. 248.

Látky zapisoval do nejmenšího detailu, přesně tak, jak mu je vypravěč pověděl, nijak je dále neupravoval. Charakterizoval jednotlivé vypravěče i původ jejich vyprávění. Studium lidové prózy, hlavně pohádek, se od konce 19. století zabývali v širokém srovnávacím kontextu žáci jazykovědce Jana Gebauera. Byli to Jiří Polívka, Jan Máchal, Václav Tille a Čeněk Zíbrt.²⁸

Bádání i sběr lidové prózy jako badatelské specializace prošly od roku 1945 do současnosti různými dobrými i méně dobrými obdobími.

V roce 1953 byl zřízen Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV a v jeho brněnské pobočce nastoupil Oldřich Sirovátka. V té době se intenzivně studoval dělnický folklor. Samostatnou kapitolou pak bylo studium slovesného folkloru na jihovýchodní Moravě, které probíhalo v sedmdesátých a osmdesátých letech. „*Pozornost se věnovala také tzv. ekologii folkloru, tzn. životu vyprávění v sepětí s vypravěčskými příležitostmi, úloze vypravěčů a posluchačů i funkci jednotlivých povídek.*” Těmto výzkumům se věnovali také přednášející z Katedry etnografie a folkloristiky z Masarykovy univerzity - Bohuslav Beneš, Václav Frolec nebo Dušan Holý. Oni a jejich studenti pořádaly hromadné sběry lidové prózy v této oblasti. V popředí jejich zájmu stály otázky folklorismu. Z materiálů ze společných výzkumů posluchačů a Václava Frolce s Dušanem Holým vyšla v roce 1967 sbírka pověstí *Lidové povídky ze Slovácka*²⁹. Byla to první antologie pohádek z této oblasti, vzniklá v naprosté většině rukopisných zápisů. Na Slovácko a speciálně pak na Hornácko se od padesátých let zaměřovala například Dagmar Rychnová-Klímová. Po roce 1945 již žádná velká sbírka folklorních textů z této oblasti nevyšla a přesné zápisy lze nalézt jen jako doplněk odborných studií.³⁰

²⁸ JANČÁŘ, Josef, Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko). Lidová kultura na Moravě. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000, s. 250

²⁹ FROLEC, Václav a Dušan HOLÝ. Lidové povídky ze Slovácka. Praha: Odeon, 1967

³⁰ JANČÁŘ, Josef Tamtéž, s. 251

3. Praktická část

3.1. Metodologie

Práce se zabývá klasifikací a analýzou folklorních pověstí z regionu Moravských Kopanic. Tyto pověsti jsem nejprve přepsala a roztřídila k jejich vypravěčům. Jedním z cílů této práce byla klasifikace podle katalogu démonologických pověstí, která byla provedena na základě analýzy jednotlivých pověstí. Číslování těchto kategorií je provedeno podle *Katalogu českých démonologických pověstí*³¹ od Jana Luffera.

Primárním cílem pak bylo srovnání těchto autentických přepisů pověstí s příbuznými literárními texty. Pro účely této práce jsem použila komparatistickou metodu. Tento termín označuje uvědomělý metodický princip, který vychází z přesvědčení, že společenskou skutečnost vůbec - a historickou zvláště - lépe pochopíme a vysvětlíme budeme-li ji důsledně sledovat ve srovnání s jinými procesy. Teprve tam, kde komparativní přístup aplikujeme tak, že procesy analyzujeme na základě jistého promyšleného souboru technik a procedur, lze hovořit o komparativní metodě ve vlastním slova smyslu. „*Komparativní metoda zahrnuje celý soubor pracovních postupů a procedur, které mají svou logiku a souslednost. Je třeba si ujasnit, jaký cíl komparativním přístupem sledujeme, a co nejpřesněji určit, definovat, co je předmětem komparace.*”³²

³¹ LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

³² HROCH, Miroslav. *Hledání souvislostí*. Eseje z komparativních dějin Evropy, Praha 2016 s. 29

3.2. Vápenice

3.2.1. Josef Lebánek

Narodil se 12. září 1905 ve Vápenicích - Šagátkách Kateřině a Janu Lebánkovým, jako osmé dítě z jedenácti. Po dovršení dvanácti let jej rodiče dali k hrozenkovskému faráři a zároveň regionálnímu spisovateli zaměřujícímu se na život Kopaničářů Josefu Hoferovi pást ovce. Vyučil se ve Starém Smokovci ve Vysokých Tatrách zedníkem. Oženil se s Anežkou Juřenovou. Zedničina jej nebavila, živil se proto prodejem lékův Čechách, kam jezdil několikrát do roka. Později začal vystupovat jako lidový vypravěč, vystupoval na Kopaničářských slavnostech, které díky němu vznikly. Zemřel v roce 1986.³³

Místo: Vápenice

Jméno vypravěče: Josef Lebánek

O cigánoch

Pod dzedzinú sa nascahovali cigáni. Oni sa obyčajně tak nahcehovali. Kedy ak nikdo nedovolil. Ked tam boli nascahovaní, tak, pravda, mali aj malé dzeci. Len pod takými plachtami bývali. No a starosta mal tak nad nimi súcit a povedá: "No, ale preca pod tými plachtami dzecka, -už to bylo načisto pri jeseni,-nemožú byc. Tož bolo nědaleko ker chova. Chalúpka, taká drevená, prázdna. Malá to akási gazdina zdzedzené po rodičoch a presto ona s mužom mali pekný grunt a ta chalúpočka bola prázdna, tož ten rychtár tam dal tych cigánoch. Ná, ale ten gazda mal pri té chalúpce veliký kus pola. A ci cigánčence to chodzili plosic, hrebíky a šeckeró roznášalo a tož jemu sa to nělúbilo. No, robilo mu to zkrátka škodu. Tož si podával stížnost zekoje, na okres a chcél, aby ti cigáni šli preč. Ná, ale kdepák, prišlo to zamítnuté. Aj na kraj si podal scižnost. Aj odtamtad to prišlo zamítnuté, že dzesi cigáni bývať musja, že sú to také ludzja. A včil premýšlal gazda, jako cigánou len odtamtád' dostac. Tož, sebral také veliké dzívisko a vyřezal oči, nos, zuby, spravil tam do té červený papier a baterku. Na palicu to nasadzil a vzal si to pred

³³ Malovaný kraj: národopisný a vlastivědný časopis Slovácka. Břeclav: Moraviapress, 11.2005, 41(6), s. 5.

sebja a hodzil na sebja bjelú plachtu a pod plachtu ešte vzal recarisko. A včil šel okolo tej chalúčky a pod oknom ždycky zaštrkotí tú recazú a zamumlá si. Cigáňja pozreli do okna a vidzá tam hrozné také škaredé chlapsko. Zas šel po druhé a zas to urobil. A robil to len jednu noc. A ráno, jakoby ništ, gazda prišol, že to bodze čosi na pole robic a dolecel za nim jeden cigán a povedá: "Gazdo, prosím vás, nečuli stě, že tu strašievalo?" "A čo že vás strašilo?" "Nu, téj noci, já nevím, ale prišlo tu také hrozného s retazú a chodilo to okolo téj chalúčky a furt nám to nédalo pokoj, ledva sme dospali." A ten gazda povedá: "Hm, no je to možné, to moja žena umrela a ona to strašně mala rada tu chalúčku, aj toto pole a tož ona myslím do smrci sa chodzí na to dzívac. Je to možné" Ale do večera po cigáňoch ani smradu v dzedzi ně nēbolo. Šeci nešli a vjāc sa do dzedziny nevracali.

7.B.5 Člověk je považován za strašidlo - gazda se převlékl za strašidlo, aby vystrašil Cigány

Nemrtvý syn

Bol jeden bohatý gazdá, mal jedného jedziného syna. No a tož dal mu aj majetek a urobil si tam výměnku, ale syn bol tak grobiánský, že občas svojemu tatkovi něrobil nič dobrého, keď ho někedy aj pobil. A jeden raz dal temu tatkovi takú facku, že až prevrátil z tej facky, ledvá ho zobrali. A uon len povedzel tomu synovi: "Počkaj, toho ci prídze draho, a budú ti to kedysy vracac tvoje dzeci. No umrel, ten starý, a umrel aj ten mladý. Ale ten otec mu to furt neodpuscil. Až jeden čas už na tom majetku byli jacísi druzí hospodari, už to prišlo na cudzinu. Tož velice v tom majetku strašjevalo. Nikdo tam nemohol též prespať a tak šel majetek z ruky na ruku a predávali ho len, aby tam, skrz to, že tam straší. No ale tož raz šol jeden reznický tovaryš se psem a povedá si: Gdze by tak prespal. No, že by v tomto statku možna mohol prespac. Prišel prosiť o nocláh a povedajú mu tam: "Ej, příteli, tu o pólnoci, keby stě vidzeli, čo sa robí, tak bystě tu nespali." Ale že on sa nebojí, on má takého psa, že ten pes ho obrání od šeckého. No, že dobre, keď si trufáte, ostaňte v statku na noclach, ten rezník, chuap taký byl, jako kus duba. Psa mal ako veliké telacko. A tož ti odešli kdesi k súsedom na noc, ty majitelja a ostal rezník sám. Pri pólnoci sa čosi začalo tam búchac a chodiť okolo chalupy a tak čo je, čo to, no rezník si povedá, psa má podla sebja, nemože sa mu nič stat. A včil šetky

šecky dvere naraz sa odemkly, svetlá sa samy rožaly a do stavenja vešly štyryjá kostlivci a nĕsli mezi sebú truhlu a mrtvého v něj. Postavili na prostred zem truhlu a stanúli si a včil čakali, čo budze. Ten rezník najpru hladĕl na tu truhlu toho mrtvého, ale už ho prestávalo šecko bavic. Tak, povedá, čo včil. Tak povedá tomu psovi "chyt' ho". Pes skočil na tú truhlu, ale nĕtrvalo to moment, nakúščičky pes bol už roztrhaný, či po klínkoch, po rebíkoch, po stenách visel. Rezník ostal hladĕť a povedá: "Co včil, pes je preč, včil prídĕ čosi na mna". Ale povedá, nech sa robí čo chce, vstanúl. A ten mrtvý sa posadil, keď ten pes naň chtĕl tak skočit a včil ten rezník stanúl a rozehnáł sa a povedá, nech je už čo chce. A tej truhle taký pohlavek dal a ten mu vedú v tej truhle: "Ja ci velice pekne za to dzekuju, už si chodzím dvacať rokou pre ten pohlavek čo som svojemu tatkovi tu dal v tom statku a nikdo mi ho nechcel vráćic, až ty. A vjác razí už sem nepojdzem."

3.A.15 Dítě, které trýznilo své rodiče - syn bil svého otce, ten mu do smrti neodpustil facku

3.C.85 Revenant straší v domě - vrací se do svého domu, kde žil s otcem a čeká na vysvobození

3.C.85 Uhodit revenanta - vrazil mu facku a tím jej osvobodil

Poklad

Jeden gazda bol dost bohatý, nĕmal dzetí a mal peňazí a peňazí. A tož nĕmal si ich gdĕ uložit', no tož ich dal do hrnca do kamenného a zakopal ich do stodoly na mlat. A jako vykopal tu jamu, a jako vykopal, nĕ hlubokú takú menšú jamu, tak tĕn hrnĕc tam dal, zahrabal, vyzliekol galoty a tlačil tri razy nad ty peňaze zakopané a povedá. Jakým zámkom ťa zamykám, takým nechť ťa zas někdo odmyká. A šel ze stodoly preč. A na lešení spal akýsi vandračisko a hladĕl na to, sotva gazda odĕšol, vandrák zeskočil, strhul ze sebja galoty, šlap tri razy na ty peňaze a povedá jakým ta tu zámkom zamknul takým ťa já zas odmykám. Peňaze semy vyskočily, ešĕ nĕboly tam usadzené, vyskočily ven, peňaze vandrák sebra, a utĕkal preč s peňazmi.

6.A.5 Poklad na kulturním místě - zakopán ve stodole

6.A.40 Poklad jednotlivce či rodu - Gazda bez dětí

6.C.25 Rituál pro získání pokladu - je třeba pronést zaklínadlo

6.C.45 Majitel určí podmínku, že poklad bude vydán tomu, kdo jej vyzvedne určitým způsobem - Jakým zámkom ta zamykám, takým nechť Ťa zas někdo odmyká.

Černokněžník 2

Na Kopanice prišol taký pocestný človeček, v kožených galotách, koženým kabácom, mal aj koženú čepicu. No v kapsy ništ nemal len takú malú knížečku. A tak chodil od chalupy k chalupe, a povedá, prosím vás, kdo tu má tak čiernú krávu. A tož mu povedzeli, že u Jožuly, že je kráva čierná, tam by bola, a prečo sa pýtate. No že len tak by chcel od čiernej krávy mlieka si zajest, že má hlad. A od čiernej sliepky že by chcel vajco. No tož šel k vym Jožulom. Prišiel tam a byla stará Jožulová doma. Co bystě chceli? Brosím vás gazdina, vy máte krávu čiernú, ano, nēdali bystě mě od něj mljeka? A od druhej krávy by to nēmohlo byct Nē já musím jest jen od čiernej krávy mlieko a od čiernej sliepky vajco. Ale že ešče aj vandráci. Tak ti si vymýšlajú. Drapila metlu a milého pocestného vyhnala. Sjedli bystě aj od bielej len keby bolo a on vyšol ven a povedá. Počkajte šak vy uvidzíte čo sa tu s vami za chvílu staně. No ništ, a už běžtě, abystě jěště vjac nēdostali. Vandrák oděšol. Šol až na Jasenové tam bola taká chalúpka a dvor. Prišol tam a povedá Jaseneckému, predali bystě mi to o čem nēvjace. No tož. O čem nēvjem. Prečo bych nēpredal. No ked mu to povedzel Jasenecký, vytánnul z kapse hrst dukátou a dal mu do ruky a povedá. Tu máte peňaze a já už si to sám vezmem. Ej tēn bol zvedavý čo to budze. Stanul uprostřed dvór, ten chlap v tych kožených šatoch a otevrel si takú knížečku, a začal sa z tý knížečky modliť. Naraz puknul ve dvore zen a už vytáhnul z druhej kapse zas takú ohlávku, takú tzenulinkú, no tak jako len z nití by ta ohlávka bola. Šak ju mal v kapse ani nēbolo poznať, že tam čo má a za chvílu sa vyvalí ze zeme taková ohromná hlava šarkana a on hodil mu tu ohlávku na hlavu, sadnul a naraz sa len zdvihul z toho dvora a preč, preč, přes hory až tam kdesi za Lopeník. No Jasenecký už mal aj z teho strach. Co včil. Také něčo sa odehralo. Ale ništ. Bolo to tak po poledni, pri druhej hodzině, tož tam dole nad Hubočú, sa trošičku ukázalo mračienko. Tak malé, ale za tym mračienkom sa začalo valiť ohromné, čierné mraky. Joj čo. Hrmelo. Blýskalo sa. Fučal vjeter a valilo, a valilo se to sem smerem na Kopanice a na Slovensko. No ale čo včil. Čo budze. A

pak prišy krúpy. A vody. A akorád ludzja mali v poli mandle. Bolo to ve žňách. Také lejáčisko prišlo a vsecky ty mandle voda vzala do potoka, a všetko zjárčelo a tak pršelo a pršelo. No nikdo sa neshladal so svojimi vecami, jaj kděsi to do Váhu voda nesla. A tož ludzja premýšľali, čo sa len mohlo stact, že taká hruza prišla a čo sa len stalo. A tož už sa to potom začalo po Kopanicích povídať. Ništ iné, len chodzil tady taký chlap v kožených šatoch. A vjece kdo to bol. To bol černokněžník. A ten to sem dovljekol. U Jožuly pýtal od čiernej krávy mlieka a od čiernej sliepky vajca, a ona mu metlú vyflakala, čo mu to mala predact. A včil tej škody je skrz tu robu narobené. A tož Jožulová sa nemohla ukázať duhé a duhé časy medzi ludzmi, lebo jej to každý vytýkal, že mu toho mlieka chlupku mohla predať a mohlo byť ticho.

1.A.195 Čaroděj jí jen určité jídlo - chce od černej krávy mléko nebo vejce od černej slepice, potrestá toho, kdo mu nevyhoví

1.A.220 Člověk je svědkem čarodějova letu na drakovi - vyvolal šarkana (draka) ze země, má připravenou ohlávku

1.A.235 Čaroděj způsobí vichřici či déšť - Čaroděj letí na drakovi a přivolává ohromné lijáky, které zničí úrodu

1.A.275 Čaroděj používá černou knihu kouzel - knížka z které se modlí

5.E.90 Růst draka - drak vylézá z pukliny v zemi

Pytlák 2

Bol jeden pytlák a tĕn bol taký dost něšikovný. Furt němal a šťastja a radil sa gdě koho mohol, aby mal tak trochu šťastie na tu zverinu. Prišol k jakési babe a ta mu poradila. Vješ ty čo já ti poradím, urob si taký stolec, ale ten musíš robic od Lucie do božího narodenja. Kažý dĕn na tom stolci, musíš něčo urobiť. A něsmĕ v něm byť jedneho hrebíka. A na polnočnú, ten stolec si musíš vzjac ze sebú do kostela a na tom stole si stanúť, ale tak aby nikdo ťa tam něvidĕl, žesi na stolci. A vsecky ty čarodějnice, keré chodja do kostela a keré sú aj sem tam medzi ludzmi uvidíš budú obráčené chrbtom k oltáru. A oni budú hledĕť na tĕbja. No on urobil stolec. A ešče mu povedala, jak pojďĕš z kostĕla tak prvnĕ musíš si zebrať ze sebú a rozsjac toho maku, oni ty čarodejnice ten mak musja pozbierať, jež by ťa chytili, ináč by ťa roztrhali. A jak skočíš za vodu tak už si šťastný. Ináč musíš sa bránit. Urobil stolec, stanul v kostele naň a díval sa. Všetky roby poznal keré čarujú, ale

oni naňho mali vzteka, ty by mu boly daly, len on prvni vylecel z kostela, rozsjal mak a utekal za vodu. Ale sa bal povedet gdekemu keré tam vidzel, lebo pravda, že by sa na něm mohly ešte ináč pomstít. Išol domu, a včil povedá keď ten stolec má v sebe takú čarovnú moc, tož budze dobre, keď on pojdě s tym stolcom na čakánú. Tož bolo to tak na Božje narodenje, večer vyšol pekný kúsok od chalupy, stolec postavil, sadnul si naň flintu k sebe a čakal, a tož včil hladí, prvně letěla kočka, aj toto dobré není, keď letí kočka na tu něstrefil, potom za ní letěl zajíc, toto už není dobré, ešte něstrefím, a za chvílu taký huf zajícou jako mračno. Stolec aj flintu tam od strachu odběhnul a doletěl malo živý domů, sebú praštil a povedá, jakživ už nějdě na takú čekánú. Že šak to něbolo s dobrým, že se zlými duchmi tam muselo čosi byt, ked to sa tak moc valilo.

1.A.140 Člověk rozpozná čarodějnice v kostele - pytlák potřebuje stolec, který vyrobil od sv. Lucie do božího narození odhalí čarodějnice mezi lidmi v kostele.

Noční mûra/kočka

Tož vydalo sa jedno šikovné, pekné dzievča. Taká len krv a mlieko. Taká robka. Kdekemu sa lúbila. Ale jak sa vydala, zakrátko mala malého fagana. A už zas tak kynúla a kynúla, že vidom očí sa gdzeci tracila. Bola tak cenká jako **sverna**. No už jej roby povedaly, aj, jaká bývala pekná, červená, a že včil si taká jakási mizerná. Čo cijje. A ona povedá: "Já, robečky, kebyste vy věděly, já sa to aj, bojím povedzec. "No, čo vám?" "Jak prídě polnoc, hned' cosi zabúchá pod oknom, vtom zapraščí postel a už je čosi na mně vlezeneé. Čo si vám ňa prilíhá. No raz neviem čo. A šak nikemu som nič neurobila. A jedna povedá, tá roba: "Vieš ty, já ti poradím. Najlepšie, keď pojděš na jarmek a kúpiš hrnek a v tom hrnku ale nesmělo by byt' ešte nič varené. To mosí byt' hrnek za něrovné peniaze. A donieseš to domů a večer rosviet' sviěčku, nebo v noci, prykri len hrnek a ked si lahneš, čakaj. Len niekeho ešte navec, aby něspal, a ked začněš, tak už trošku sa na postali **komzic**, tak on budze vedět, čo je a tým hrnkom zdvihně a ta sviěčka osviěcí, čo toje, kdo toje. Jak ho raz osviěcíš, nikdy vjac něprídě." No aj sa stalo. Hrnec pod sviěčku, jako sviěčka pod hrnkem a včil v noci čosi zapraščalo, zaduchotalo. A to ona už úú, úú, a hněd' domácí kerýsi jak to učuli, tak skočili ke stolu a zdvihli hrnek a sviěčka osvievila. No čo, bolo to takové ohromné chlupaté kočisko škaredé, a malo to, já už

něviem, ale že to malo na prostred zemi ze sebja vytahané čerevá. A tož včil mali na chystaný popol a šup na ty čerevá posypali a tož ta kočka musela si ty čerevá zebrať a jíst s nimi tak, protože jich už do sebja dať nemohla, boly posypané popolom. Od téj doby děvčici už neprišlo nic prilihac, mala pokoj.

2.D.15 Podoba zviřete - Kočka

2.D.40 Múra (kočka) tlačí spícího člověka - Kočka v noci tlačí ženu na prsou, vysává její život

2.D.55 Múra je zabitá, když jsou poškozeny její odložené vnitřnosti - vnitřnosti, které má kočka na podlaze jsou posypány popelem, takže je nemůže odnést

2.D.60 Múra je zadržena a odhalena - Hrnek, ve kterém nesmělo být nic uvařeno, zakrývá svíčku, kterou odhalí domácí, když uslyší znamení od oběti

O bohyňách

Tož o bohyňách je tak známo, daleko až na východním Slovensku, na Morave, v Čechách. Jak vznikly bohyně: Na Kopanicách sa lečje po domácku. Doktor byl najbliže tak patnác kilometru a peňazí nebolo, a potom za druhé, tehda sa hned k dochtorovi něšlo. Tož sa léčili ludja jak kdo vedzěl. Urobil taký príklad. Treba ochorelo akési děcko, no tak matka toho dzecka ho sana ljéčila a potom tak po súsedoch sa radila. Samo sebú, tako u nás v každé obci, musí sa to priznat, že sa ludzja nadaní a méně nadaní a obyčajně k tým nadanějším ludzjam sa chodzilo poradit. A tož, to tak možem povedzec, tak pred sto roky eště tu neexistovaly žádné bohyně. Ty bohyně vznikly až později, pretenkrát eště nikdo nerobil tak ze zisku nebo z nějakého výdělku. No, tak, zkrátka, robil to jako vjac, že chtěl pomóct. Samo sebú, až sa takovej robe, kerá bola tak šikovná a ochotná, narodzila potomek, dzjevča, no tak zdzedzila to zas po něj. Ná, pravda, jak sa povedá, že vajco je chytřejše jako sljipka, no tak si povedzela mamka zadarmo rodzily, a já z toho něčo možem mat. No, tak, pravdaže, taký člověk, kerý radil ténkrát eště, prvěj, tož sa mu povedálo, to je člověk z boha. A ono slovo, člověk z boha, není daleko ke slovu bohyňa. A tak, ale je veliký rozdíl, člověk z boha a bohyňa. Tak to znamená, že ty bohyně dostaly to meno z toho slova. Ono ty bohyně začaly tak trochu lječic, ná, pridávalo sa jim teho sortimentu iný, to sa jim ledačos hodilo, neboť k ním šli ponajvjac cizí ludja a z Kopanic tam nikdo k nim nechodzíl. A jako sa to dostalo do

tých Čech lebo až na to Slovensko, že sú nějaké bohyně na Žitkovéj, to bolo velice jednoduché. Poněvadž naši ludzja z Kopanic šli do práce, treba k rezníkovi a tak, povedzme kde kaje chodzili a dostalo sa slova ke slovu, pravda, tam též mávali ludja určité potíže, a povedzel náš člověk něde.: "U nás sú také roby, ona tomu rozumjá samo sebú, chcel ju poctlapit', ale sám neveril a druhému doporučoval. Ná, jesli snád bol nědo tak chorý, vjac duševně než celesně, mal vsugerovanú někerú chorobu, no vleklo ho to už na ty Kopanice. Právda, došel, a baba mu dala trochu nějakěj cečky nastrihagen z tej trávy, no a tož eště něco poradzila: samo sebú, víra tvá ťa uzdraví. Přišel domů, robil to,, a konečně mu to pomohlo, poradzil to druhému. A tak sa dostávali ludzja z tých dalších krajóv až na Žitkovú.

Naši ludzja vůbec tomu neverili. Poněvadž, za jedno, ludzja ved'já, že je to baba obyčajná, tak jako, kerá naša iná roba, že je tak trošku jaksi umí vychytralo jednac, to je její šikovnosť. Ale naši ludzja tomu neverjá, vůbec, pretože ona ked ochorje, ona mosí íst též k dočtorovi ona, ked sa ji ztraťja peňjaze, musí íst tak hladat jako druhý a ukradne ji tak něčo někdo jako druhému. A tak tej pomoci už potrebuje istě keď by byla tak možná, jako si to někdo predstavuje o bohyňach, že sú nějaké vědátorky alebo mají zvláštnú moc. Nesmela by žit na Kopanicách na Žitkovéj. Bola by v Praze alebo v Americe zavlečena, tam by sa ji len klamali, samý takový lepší ludzja, že by robic němusela, jako ona doposavác robí. A tak bohyně tým vznikly. A tak nastala konkurencja a je to dědičné. Mamka má céru, tá s tým zatrhá a céra zas, tož ono sa to furt opakuje. Ale už něská sa tomu málo verí. A jesli že sa najdú ludzja, kerý sú skutečně školení, až sa člověk podžěvuje, že tam idú. Ně sa samómu stal prípad, že sem šel pres Hrozenkov a ostal stát "spartak" nový, pekný. Z něho vystúpili dva páni: "Stě tu zdejší?" Já povedám: "Ne, ale poradit' bych vám mohl čo chcetě, nějsem, ale to tu znán. A vy odkuť ste?" "My zme z Bratislavy." A Povedám, čo byste chtěli: Kaje sa, prosím vás, idze na Žitkovú? Podla toho, kaje chcetě íst'. Dá sa tam jet' aj autobusem, aj peší. Žitková je roztáhlá. Tož, víte, my tam idzeme ohledně takej záležitosti, já vám povjem pravdu. No to sem šel z roboty od výplaty, ztratil sem šecku výplatu. Oná bylo tam toho skoro dva tisíce. A idem k tej babe, gdo ty peňjaze má. Já povedám: "To němusíte íst' k tej babe, já vám to povjem, kdo jich má. Ty peňjaze má kdo ich našol, ale ta baba ništ nebude veděc."

Prý až pred oltárom sa zkrátka... v tom bude, no ale ona, sa tolko neptala, taková ženská, šla inde a, pravda, nevzdala sa toho. Ale ostatne nikomu neublížila. Pretože on někeho něvolajú. Kdo tan pridze, každému poslúža, jak si to praje samo sebú. A plat od někeho nepýtajú. Ten plat je len dobrovolný, kolko kdo dá a nikoho něvolajú. Že sú ludja tak hlúpi a idú tam, to je jejich chyba. To jim nikdo nemože za to. Lidská hlúposť sa nikdy nedá odmerať.

1.A.15 Čarování se dědí v rodině - Z matky na dceru, stále se to opakuje Spíše se jedná o historickou pověst.

Oni mají tzv. anděli, co to je?

Tož, to sú lidi, kerí to tam dovede toho človeka. To ona dá, a co vydělá, ona mu dá polovic.

Je sním nějak domluvená předem s tím andělem?

Ne, to už ti anděli sú zvoleni na roků několko. To už je, pravda, takové zvyklósc, že kdo ho tam dovede, ona sa dělí na poli s výdělkem, keby tolko dostal na poli, zas by ten anděl zvaný by nedevedel, za by dovedol, někde inde treba.

Co tam koho privádí?

Jedno je isté, toto. Že ona tá bohyňa ona je tak vychytraná, že ona to pozná hned na človeku, pozná, protože, kdo je něčím zatížený, tak non sóm cem nevnímá, čo povje. Jej stačí slovo, dve a ona vycítí tu bolest. A ty okolnosti, ty krásně k tomu dajú zistic. Bolo by túko nějak sto procentně ujistist'ovac, že pomozú a také by bylo ťažko poveděc, že nepomohú.

Ono se vykláda, že našla peníze, nebo že usmířila rozvedené manžele, nebo takového něco, o tom nevíte?

Podarilo sa jí to aj vypátrať, totiž já bohyňám vůbec neverím, ale léčila tými bylinami, samo sebú, a jako povedám, tak kdo byl chorý tak myšlenkově, že myslí si na chorobu a ona mu treba ona mu dá tej vody aj z potoka a povje: Pij ju a budeš zdravý. A bude zdravý, ten človek. Tak ja když hodně sugesce. Ale druhá vec, že by takto, aspoň povedajú, že i povedzela, kdě je ako vec ukradená, alebo aspoň, že prý im povedzela, kdo to vzal a tak, zkrátka, že já něvjem, ci by to pre verejnú bezpečnost byla výpomoc velice ťažko. Toto sou dohady lebo sou to len propagace pre ty baby, že to robí.

Ohnivá ruka

Raz šel taký pocestný tam silnicú a viděl, bolo to už tak navečer, a viděl tam chalútku, pravda, u silnice, a tam ten gazda práve býval, stavil se tam a povedá, gazdo prosím vás, nechali bystě mě do rána prespať, a on povedá, no nevjem, šak placu ani němám, ale keď to musí byt, no nechám, no šak noclah si nikdo sebú něvezme, tož že leda v kuchyni že by spal, dobre, že aj v kuchyni. Tak mu dali večer večeru, postlali mu na lavici pod okno a gazda s dětcisky šol spať do izby a jeho nechali v kuchyni. Ale gazda ešče sa vrátil do kuchyně večer, keď už všeci spali tam v izbě, a povedá temu pocestnému, človeče kebystě čuli náké v noci buchanie alebo rehotanie koní něprobujtě íst' ven, ležtě ako by ništ niebolo, lebo není to jisté, kebystě šol ven, a pocestný povedá, čo bych šol já ven, já som rád, že buděm spať. Ale čo, pri polnoci čosi tak ohromně zahurtovalo, jako pod tým saným oknom čo léžal on, u něho by to bolo. Skočil tak rozespaný a vyletěl ven čo sa robí, a počúvá na dvore a tu čuje ve chléve ako koně rehotajú, tak rehotali, a tak búchali, povedá myslím čosi budě odvjazané, šol do maštale, pozre, a tu vidzí nad koňmi - ohnivá ruka, tak ty koně pucovala a česala, tak ljétala z jedného koňa na druhého a česala ty koně. Ale on ešče bol moc zvedavý, šol dale a pozrel sa a ta ruka s tých koní sa mihla a len sa zarigotala, taký pohlavek mu vrazila, temu pocestnému, že hned ležal ve dveroch a ešče ho ta ruka drapila za krk, za ljamec a fúk snim ven na hnoj. Pocestný na hnoji ostal spať až do rána. A gazda ráno šol ven na dvor a vidí, že na hnoji leží chlap. Prídě k němu a povedá, človeče a čo ty spíš na hnoji, ej , že gazda, ani sa něpýtajtě, já som čul v noci buchanie a šol som do toho chlieva, ale to stě mali vidět, taká ohnivá ruka ak mi raz pohlavek dala a už som neveděl o svetě, už som ležál a ešče somnú praščila na hnoj, a gazda povedá, povedal som vám, niechodztě ven keď niečo budě búchat. Já za to němóžem. To vjetě, kdo hladá muziku najdě aj tanec.

4.A.5 Strašidelné zjevení - létající ruka

4.A.70 Světelný či ohnivý úkaz - ohnivá ruka

Kerchov

Tož, u jedných ludží sa mlátilo, jako prve sa mlátivalo ručne, mašinú ručnú, tehdy se tam sasvolávalo tych ludží 10 aj 14 niekedy, podľa toho ako kedy, ale čím viac, tím sa to lepšej bavilo. No a tož boli tam starší, mladí aj dčevčence, mládenci, a tož už večer, pravda, sa už vykládalo, atož pravda chlapci vykládali dčevčencom čo ich gdě postrašilo, aby ty dčevčence maly z toho strach keď pojdú domů. A potom začali aj starý do teho, a už tak sa rozvykládali, že něbol by nikdo z chalupy vyšol, mali všeci strach aj čo vykládali, aj čo počúvali, a tož keď už boli tak dobre doplašení, pýtali se jeden druhého, kdo by sa na to dal, že by šol na kerchov, včil v noci. Toš, pravda, na kerchov, to bolo najstrašnějše každý sa toho najvjac bál. Kerchov tam sú samí umrecí a ty kríže a tak, tož toho sa bál. A jedna taká dčevčica, smelá, taká ještěrica, povedá, čo dáce, já na kerchov zajdēm, a o pol noci tam pojdēm, no že keď pojděš, tak ti dáme pjať zlatých, tehdy pjať zlatých to bolo peňjazí, dáme ti pjať zlatých ale vezmeš si krjedu a na hlavním kríži napíšeš dčesac, číslo 10, a my sa tam pojděme na druhý dčen ráno pozrec, či stam bola. Sebrala krjedu a letěla. Prišla na kerchov a tu vidzí velikú postavu. Ta postava bola tak nědaleko toho hlavného kríža, bjele celá oblečená, a ona takú plachtu na sebe mala, a ona ta dčevčica priskočí a povedá, ale pozritě chcetě mňa zastrašit, ó myslitě že sa bojím, ale já vím, že to kedysi stě tak na strojení, smelá bola, priskočila a shodila s tej postavy tu plachtu. A postava sa naraz stratila. A plachta bola shodzená. A na nu prišol taký strach a povedá si, no čo to bolo šak sa to něstratilo, něšlo to, tož už pravda ledva domů došla od strachu, už ani nenašla tam tych mlatcou, už boli všeci porozchodzení, prídě domů a včil to vykládala rodičom doma, čo vidzela. A oni jej povedajú, no len si s tým nezahrávaj. To není len tak. Kdož ví čo bolo. Lahla na postel všeci políhali, domáci, zhasli svetlo, že budú spať. Ale čo, bolo ale tak po polnoci, čosi zabúchalo na dvere a zavolalo, gděsto vzala tam to daj, ej ona celá zestrašená čo je, na druhé okno prišlo, zabuchalo, gdě sto vzala tam to daj, nu už do rána od strachu nědospala. Ráno sa chodila radic čo urobiť. Tož jedni jej radili aby si vzala svjacenú vodu, druzí jej radili, aby sa modlila, a všelijaké jej rady radili, aby sebrala něké poljenko a tým poljenkom aby to prikryla, aby to len rukú něrobila, lebo mohlo by se stať něké něščastě. Tak ona prišla, zas to prikryla, našla tu postavu, ta plachta spadla z teho tam na tech kerchov v noci prišla, a zas sebrala poljenko a prikryla. A čo v noci zas to prišlo.

Kdesz to vzala tam to daj. Číms to shodzila tým to prikryj. No zas šla a tož už konečně, keď už vidzela, že není pomoci, tož povedá, něch sa už robí co chce. Sebrala plachtu, prikryla to a ju to chytilo za tu ruku a tož tak ju to potáhalo a ona od strachu jaksi aj ochorela a zanědlúho aj umrela.

2.E Porušení tabu - rušení klidu mrtvých

2.E.15 Odnést plachetku ze hřbitova - dívka jde kvůli sázce na hřbitov, uvidí postavu v plachtě, kterou strhne a postava zmizí. Mrtvý přichází pod její okno a požaduje navrácení plachty. Když ji dívka vrátí, onemocní a zemře.

3.2.2. Anežka Lebánková

Místo: Vápenice

Jméno vypravěče: Anežka Lebánková (žena Josefa Lebánka)

Narozen: 1907

Datum zápisu: XII/1968

Vodník

Tuto taky sa zdržoval vodník, to bol takový chlapec neveliký ruky mal červené jako husje papuče a nohy to samé. Tak vypadal takový ochlopněný širák a kabátek to malo taký delší akýsi a ináč takový neveliký, taká malicherná postavička, tu hubu takú rozšírenú, ten nosík priplesknutý. Naši mamka ho vidzely. V pravé poledne. Šly odkelsi tam z Vápenic a tož, ale oni neverily ničemu, nikdy jakživ o vodném, ale tož vidzely ho náhodů. Seděl u vody u lavky a skutečně oni ho tam vidzely. Ale něublížil vubec ništ. Ale vodníkovy hříčky bývaly, že on si dovolil teda. Zabavil tak človeka, že celú noc on bol ako na nějakém flámě a on bol u vodného, a neveděl ak sa tam dostal.

5.B.15 Dětská podoba - malý chlapec

5.B.20 Nápadné znaky - červené ruce a nohy jako husí

5.B.25 Člověk potká vodníka v lidské podobě - Potkala jej na cestě z Vápenic

5.B.45 Vodník sedává u vody - seděl u lavy přes vodu

5.B.85 Člověk na návštěvě u vodníka - Zabavil člověka tak, že u vodného zůstal celou noc a nevěděl, jak se tam dostal

3.2.3. František Lebánek

Místo: Vápenice

Jméno vypravěče: František Lebánek (Bratr Josefa Lebánka)

Datum zápisu: XII/1966

Jak ste kopali poklady?

Chodil vandrovný po svece, no a přišel k jednomu sedlákovu a už to bolo večer. Pýtal noclah, oni mu povedajú: "No, noclahu ti dat nemóžene, pretože gazda umjérá. Už je tu na smrtelném loži, nemožene ci dat noclahu." " Nemóžete, nemožete", a on sa zebraľ a vyšol do stodoly na leženje. No a tam si lahnul, ale eště nespal a včil ten gazda, kerý umjeral, eště sa schopil a doněsel jakési penjaze a tam na mlatevni vyhrápal jamku a tam ty peňjaze zahrabal malúčko. A včil povedá: "jakým zámkom sa zamyká, takým nech sa odmyká." No, dobre, ale ten hore to počúval. A včilej gazda odešol, no, pravda, skonál sa, umrel. Ale ten hore z nich, z teho lečenja zešol dolů a lopnúľ na tú zem a povedá: "jakým zamkom sa zamykac, takým zankom sa odmykám" a chytil a vyhrabnul ty peňjaze. A tam bola guča peňjazí. A na to vyletěl kohút, že aj cles ňa neněchal na tych peňazoch sedzec. Ten istý, ten vandrovný, ten istý, ten vandrovný.

6.A.5 Poklad na kulturním místě - zakopán ve stodole

6.A.40 Poklad jednotlivce či rodu - umírající Gazda

6.C.25 Rituál pro získání pokladu - je třeba pronést zaklínadlo

6.C.45 Majitel určí podmínku, že poklad bude vydán tomu, kdo jej vyzvedne určitým způsobem - "jakým zámkom sa zamyká, takým nech sa odmyká."

6.C.90 Zvířecí přízrak vystraší nebo odvede pozornost - Vyletěl kohout

Poklad

Jak ste poznal poklad, kde leží?

To sa pozná tak; dáme tomu hentam holý plamének v noci.

A čím se liší ten plamének na pokladu od ohnivého muže?

No to je modravý plamjenek a tam sú peňjaze a tam sa idě kopat'.

A ten svetlonos, to byl červený plamének?

No to bol obyčajný plamen. Tam byly zakopané peňjaze, no a išly ich vykopávac. A včil ich vykopali, no a chytili ich v takovém kamenném hrnci. Kopali a už ich tahali z hrnca ven. A jeden povedá: "Ej, ale za ty peňjaze sa napijeme včil." Ale uši sa utrhy a peňjaze hrc dolů a už bylo po peňajzoch. Muselo se s tomu něco říkat, nějaký zaříkadlo nebo modlit se u toho?

Ne, u toho se nemodlilo.

Když se vykopal poklad, se objevovali nějaké černí psi nebo takového něco?

Boli jen svetlonosi a všelijaké druhy svetlonosa a tam byly peňjaze. A potom bolo to pravda, horil ohníček sa nejaký tam sa hladalj peňjaze, kde horel oheň. A kopaly sa peňjaze a prišli na hrnec se dvěma ušima a už ho tahali.

6.C.5. Poklad hoří plamenem - modravý plamének ukazuje místo kde kopat

6.C.75 Hledači nevhodně promluví během dobývání pokladu - chtějí se za peníze napít - utrhnou se uši a poklad zmizí

Dušičky

Tak na dušičky obyčajně bývá v kostele, ráno tri mše. Prvá bývá ešče skoro za tmy, a ty druhé po tom později. A starý strýko, to boli taký dost zbožný člověk, Jožula, tož chceli íst na tu prvňú, oblékli sa, vypravili sa, ale čo najhorše, oni něvedzeli kolko je hodin. V noci im ostali hodziny stať. A tož, už mysleli že už bude ze ráno, a akorád pekně měsjaček svjecil, no a tož vybrali sa a šli do dědiny, nyní všetko spí, čo je šak už by mali ludzja stávat, čo je, bolo im to divné. Ale tož ešče šak kostěl bol zavrený tak išli kusek dolu dzedinú, vidja že z kerchova idě ohromný pruvod tych mrtvých, všeci boli len v pančuchách, a šatoch hrozenkých nastrojení, pred nimi šol panáček, ministranti šli predz tymi ludzmi, a zpev, a zpev, krásný zpev, a on si povedá, ale čo je, šak pruvod na dušičky z kerchova idú, lebo kdož vje odkjal, že to ani néni možné, tož vešli do kostěla, varhany začly pekně hrát, a zpev,

tak krásny zpev že to bolo radost počúvať, a von mal oblečený kožuch, bolo tak no pravda na dušičky chladno, a včil tak vešol do toho koscela. Ale vidzel všeco ľudí kerý nežijú, čo je, či je to odkjaldi púť, lebo čo. A tož naraz prišla k němu taká, bývalá kmotrenka a povedá kmocháčku, čo tu robíte, no že išol som do kostela a ako vidím že ešte je noc skoro. Ej, kmocháčku len shodce ze sebja kožuch honem a utěkajte vy preč. Na prahu ho nechajte, ale vy utěkajte preč, my sme prišli z kerchova a keby vás tu mrtví uvidzeli, alebo sa zveděli žestě tu, tak z vás něostaně len lunty. Honém kmocháčku utěkajte. Ale těn kožuch něchtě, keby sa stalo, že by po vás letzeli oni sa zastaví na tom kožuchu. Nu a tak on kožuch zhodil a utěkal. Ale šak ešte povedala ta kmotrenka, pridtě sa pozrec na kerchov a uvidítě čo z teho kožucha budze, a tak by se aj s vámi stalo. Ráno šol na kerchov a kožuch roztrhaný po kerchově viděl a bol by býval aj on tak roztrhaný.

3.B.45 Noční mše mrtvých - mrtví mají svou noční mši na Dušičky

3.B.50 Člověk na půlnoční mši mrtvých - Jožulovi se zastavily hodiny, vzbudil se dřív a vyrazil na mši v noci. V kostele si jej všimne kmotra, která mu poradí, ať za sebou nechá svůj kožich a utíká, aby mrtví jej mrtví roztrhali místo něho. Ráno na hřbitově najde roztrhaný kožich.

3.B.55 Procesí mrtvých - zástup mrtvých míří ze hřbitova do kostela

O černokněžníkovi

Je černokněžník, on má knížku a na vrchu si vyčítá a čítá a čítá. A tu výjde ze zeme šarkan.

Jak vypadá?

No, strašně škaredě. Ma podobu jak had, má křídla, eště horšje než krokodýl, desať nebo dvanást metrou. A včil nám výjde z toho, hlavu jenom jednu, jenom jednu, a jak leze z tej zeme, už mu ten černokněžník hodí na hlavu ohlávku a včil vyletí ven a letí. A jak letí pres hory a on nevidí ten šarkan. Ten černokněžňák, prišiel kedysi na Vyškovec a pýtal od čiernaj kravy mlieko. Na á tu mu povedala, němám mljeko, nědám vám mliéka, tož zebrał sa, letěl dale, ale včil prišli krúpy a ten černokněžník, on má nosisko a krúpy letja. A ten černokněžník povedá, on byl slepý, ten šarkan, príde nad hory a jesli mu černokněžník povje: že je nad horami, tam to nakáže... Ale on ten černokněžník mal zlost' a tak povje, zme nad

tým a nad tým tak on potom šljáp a krúpy bijú, kropobit'je. A to všady to krupobit'je, gdě černokněžník, ať mu dáš šecko.

Jak se pozná černokněžník?

Tož, on prídě a pýtá od černěj sljepky vajčo, lebo od černé kravy mléko. Jinak vypadá úplně normální, normální člověk je to.

Jaké knížký čítá černokněžník

Jak se jmenuje, to já nevím, on si z toho čítá.

Říká se jí krištofká

Možná.

To ste nikdy neslyšel?

Ne.

1.A.195 Čaroděj jí jen určité jídlo - chce od černé kravy mléko nebo vejce od černé slepice, potrestá toho, kdo mu nevyhoví - kroupy

1.A.220 Člověk je svědkem čarodějova letu na drakovi - vyvolal šarkana (draka) ze země.

1.A.235 Čaroděj způsobí vichřici či déšť - Čaroděj letí na drakovi a přivolává krupobití

1.A.275 Čaroděj používá černou knihu kouzel - kniha krištofká

5.E.90 Růst draka - má podobu hada s křídly, dorůstá délky 12 metrů

Svetlonos

Svetlonosi vylétajú po studniskoch, pod berinách, vodníci boli v potokoch, ty tam naháňali ľudja, kerí sa opozdzili, boli nędze, zabavili sa, treba šol snadc z dzedziny a pripil si a potom ho vodník ponchá. Na vodníkovi sa ríkalo vodník nebo vodný, byli v zeleném šatu, ze šosu im teklo voda, bolo to strašné, rozvěšovali pentličky po krově, ve dně tak tam něboli ľudzja, ale v noci lákali ľudě aj ich potom potopili.

Na Sviniskach boli ti svetlonosi, ked sa šlo pres Sviniska, aj Sten svetlonoš oscál človeka. Jak vypadal? To bolo svetlo, létalo s sem tam, vjatše svetlo, plaměň veliký.

2.A.60 Světelné úkazy - veliké světlo, velký plamen

4.C.50 Světélka zavedou pocestného - světloňoš ošálí člověka

5.B.5 Mužská podoba - Vodník, vodný v zelených šatech

5.B.20 Nápadné znaky - Ze šosu jim odkapávala voda

5.B.45 Vodník sedává u vody - v potocích

5.B.60 Nastražené pentle - rozvěšoval pentličky po krově

O pytlákovi

Tož blízko hor býval starý Jožula. Významný pytlák. Kde kdo něm vykládal aj páni na úradoch, aj na hejtmanství sa něm vedzelo, že je dobrý pytlák. Toho němohol bár kerý šandár chycic, ani hajný. Ale jeden raz si povedzel hajný: no to by bol pekný čert, abych já toho Jožulu něchycil. Chodzil často a často čakávat do hor za smrka, kedy Jožula vyjde si s flintú. Jožula mal natlúkanici flinčisko, dobré, nathúkol tam prachu, brokov, cekancu a šel hore do hor čakat na zajica. A včil vidzí, jak sa mu tam v jacelině zajie si umývá šňupák papačkami tak si pekně odrapoval a povedá: "No, počkaj, ja ci ten nos umýjem, neboj sa ništ." Namjeril s tej natlúkanice. Švárk naň, len zatrpal nohými a už bolo a Jožula mal podľa sebja mech, zajica hodzil do mecha a hodzil tam včil aj tú natlúkanicu a ucekal dom. A tu za ním kričí hajný: hej, hej a stác a stác. A on urobil sa, jako něčuje. Ale až zakričal stác něbo strelím, tak sa obzrel a povedá: "kdo má stác? Já, ty stoj šak, tebja nikdo neženě! Co bych já stál." "A oni strýco, potě sem, Jožulo, čo máce v mechu." "No čo, mám v nechú ništ." "Není pravda, otevrec nech." No zajic a natúkanica. Dobre, idzeme včil spolu až na hejtmanstvíje. To nejdze. Hm, to dyž musíce tam ísc se musí a honem. A tedy bolo na hejtmanstvíje z kopanic štyry hodziny peší a to musel dobre špapak. No tak, bol bosý, len v gacoch, v košeli a to mešisko mal, a pekně pres dzedzinu hybaj až na hejtmanstvíje. A tam už sa povedalo, že máme toho najlepšeho pytláka chyceného. No tož sám sou hejtman povedá: "Já sa musím na teho pytláčka iste podzivac, ked je tak vychválený a opýtac sa ho něčo. Tož pri tem vyslýchání ho tam mali tri dni. A pýtal sa ten hejtman, ked ho vyslýchal: "A pytláčku, tož kedy sa tak najlepšje čaká na zajíčka." A von sa tak pozrel na teho hejtmana a povedá: "Pane hejtman, najlepšje sa čaká na zajíčka u trúby." Na tož, ked potom prišel domů, žena sa ho pýtala. "Tož, starý, no ale gdzes bol preboha, vytracil ses ráno ani nic nepovedzels a tri dni si prepapl. Gdzes bol." A uon len tak rukú ukázal: "Daj pokoj,

zebrali ma do Brodu na hejtmanstvije, tam mňa vyšetřovali tri dni skrz toho zajica, aj mi ho vzali, aj flintu vzali a ešře musím za to sedzec tri mesjace. A ona povedá: "Ná, ale za toho zajica tri mesjace sedzec, tisíc strel do tých pánou, tož loni za zajica sedzel len dva a ten rok už mosí sedzec už tri, tož ta zverina od lonějška velice moc podražala."

Partyzáni na svatbě

U Micháčku byla svadřba a naráz tam prídú partyzáni. No, pravda, už šecko malo strach a hrůzu, že by prišli Němci, to by bolo. No oni pekně tancovali a šecko a partyzáni sa bavili a chtěli sa ludja bavitř a báli sa. Tak kdosi povedá: "Němci idú." Ale pertyzáni honem skočili, zebrali kvéry a dali sa do behu. No ale Němci tam Něboli, len že chceli sa pozretř. Lenže partyzáni ešře povedali: "No, šak snadř neníi nidko, čo by nás zradil". No neníi nikdo čo by vás zradil, ale čo myslítě. Kedysi šli partyzáni, tož tak putovali a boli len na vrchu. Tam im někerý otevřel. Byli umazaní, namřzení, prišli k Pastorkom a Pastorek ich zebrał, usušil, šecko bolo v porjadku. Už tam boli pres deň. Němci sa precházali hněd pred samú chalupř. A partyzáni vňutřy boli teraz. Ej, čo sa budze robiť, ale Němci nič.

O pokladoch

Tož ludzja jak mali něké peníze, ale oni mali peňaze ludzja prvej ty zlaté bývali peňaze, tak ich skovávali do hrncou a hrnce zakopali do zeme. Tak sa temu povedávalo zemské poklady. Tak tedy mali ludzja aj jakúsi moc, čo poveděl to istotně sa splnilo. Treba keď on ty peňaze do tej zeme skoval a zakljal ich, tak ty peňaze druhý nemohol dostať, dokadř neveděl akým zposobom to má zaklac, aby vyletzely, ty peňaze. Tak najlepšej sa to vedzelo gdě boly, ty penjaze zakopané, tož obyčajně raz za několko rokou sa tam ukázal ohníček. No a ten ohníček bol taký modravý, a kdo už to poznal, kerý ohníček je raz nad peňazmi a kerý je len z ohňa obyčajného, tak mohol tam íst a pozret sa ráno, to v noci bývalo najvjac, ráno by bol našol zlatý peňaz tam vyhodzený. A keby bol sebral krompáč, a zakopnul len 30 cetimetrou do zeme, notak by ty penaze bol lahulinko vyškrabal. Ale čo něcht si nikdo němyslí, že je to tak ľahké. Ty zemscí duchovja, ty ešře majú takú silu, že oni ešře bojujú, aby ty peňaze někdo nevzal. Tak ten človek, kerý ich idě kopať musí si sobrať lopatu, krompáč, pravda, svjacenej vody a trejkrálovej krjedy. Urobiť sedzem

metrou dokola kruh a vnútri v tem kruhu ich môže kopat. Bez obavy. Prestože ti duši sa naň všelijakým spôsobem hrnú a tam naňho doletajú, tak ništ samu něstaně. Tu rozletí sa trebas kuoň, a dojde pod ten kruh čo je tu krjedú a svjacenú vodú urobený ostaně stác a stratí sa. Letí pes, letí kočka a pokaždé něčo iné a keď už tak němožú toho človeka odehnať, tož zas ešče iné, treba ako sa to jedněmu stalo, jel kočár, čierné koně, a kočí rychle okolo něho, len sa pozrel nan ako ty peňaze kopal a šol dale a za ním šol taký starý dědek a tlačil tragac a ten mal jenom pol kolečka a pol mal zlomeněho a pýtá sa ho, prosím vás pantáto, doženu ten kočár, daleko budze, a vtem ten pozabol sa, že němá prerečňovať pri tem kopání, povedel, kdzepak, ten užje dávno přeč, kdze 'bystě ho mohli dohnať'. A ništ, len učul hrrr atridcať metrou zas penaze hrkiy pod zem a už sebral krompáč a lopatu a išol domů nahněvaný, a už vjac razí tam něšol.

6.A.15 Poklad na povrchu - zakopávají pod malou vrstvu hlíny

6.A.20 Znamení, které ukazuje na místo s pokladem - po pár letech se objevuje modrý plamínek, ze země vyskočí mince

6.A.40 Poklad jednotlivce či rodu - obyčejní lidé, kteří měli peníze a potřebovali je někam uložit

6.C.5 Poklad hoří plamenem - modrý plamen u pokladu

6.C.25 Rituál pro získání pokladu - musel s sebou vzít svěcenou vodu a tříkrálovou křídou, vytvořit sedmimetrový kruh a v tom kruhu mohl bezpečně kopat, ale nesmí přitom promluvit

6.C.75 Hledači nevhodně promluví během dobývání pokladu - duchové se snaží hledače zmást, promluví a poklad zmizí

6.C.90 Zvířecí přízrak vystraší nebo odvede pozornost - přiběhne kůň, pes, kočka - zastaví se na kraji kruhu, snaží se hledače zastrašit

6.C.95 Neobvyklá postava vystraší nebo odvede pozornost - rychle jedoucí kočár tažený černými koňmi, starý dědek s tragačem, který se vyptává a zmate hledače, aby promluvil

Zbojníci

Tak boli dva zbojníci, kerý mali nashromážděných velice vjac peňazí. A ty peňaze měli zakopané za Kameniční v Trsných. Mali ich tam pod jedným bukom skované. A tož keď ich našli, ty žandarja, odveкли tych zbojníkou až k súdu do Prahy, lebo velice moc už za sebú mali lúpeží kdejakých. A tož včil, už keď boli odsúzeni na tu šibenicu, tak ešte im nechali, aby verejně prohlásili, ti zbojníci, gdě sú alespoň ty poklady, šak už něbudú mať z toho nyšt, ale aby prehlásili. A tož ten jeden zbojník povedá, v Trsných za Kameničních je taký puotočok, je tam buk, a pod tým bukom sou za kované penjaze. A jak to dopovedzel tak ich obesili. A včil z Prahy se zebrali, ta šlechta, ti páni, na kočári jeli až do Komně, tam peši šli do tych hor hladat ty peňjaze. Ale než tam oni došli, boli tam dva mýškári, kerý boli z Komně a ty sa vytratili a hned od toho súdu, od tej popravy sa zebrali a šli domů a utěkali, dobre znali ty hory, aj ten puotóčok, aj teho buka, šli, a peňjaze vykopali, peňaze vzali a než ty prišli s kočárom, než sa to vypravilo z tej Prahy, tak už mali peňaze doma. Tak včil sa radili, komjané to veděli všeci v dědině čo je, tož sa radili, čo za ty peňjaze by bolo dobre kúpit. Tak za ty penjaze postavili v Komni kostel.

6.A.15 Poklad je na povrchu - peníze ukryté ve stromě

6.A.50 Poklad vzniklý z nelegální činnosti - nakradené peníze

6.A.55 Zbojník prozradí úkryt pokladu - těsně před smrtí jeden ze zbojníků
prozradí místo pokladu

Nekřtěňátko

Starý Jožak čel na hostinu ke kmocháčkom, až tam gdesi za Budišovou za Šjance. Tož pravda, hostiná bývala vždycky v nedzelu odpoledne, a tož keď tan prišol, vypíjali, pojídali, no a tak furt sa pobjerali domů. A povedali kmocháčci Jožákovi: ale nechodsce ještě kmocháčku, šak si jen posecce, šak k nám nechodzjevace. Atakto pomalúčky sa stahlo až do večera. No ale než išli domů už bolo pred půlnoců. Tož ted čli pres Vyškovec, psi ščekali, šlo sa jim veselo, něbáli sa, protože ešte sem tam mali takú náladu, ale jak prišli za vrch do Bukovej hory, už jich to trošku začalo braťs. Mali strach, povedajů si: iděme tu prez hory, čo sa tu muože stac. Ale išli tichchůnko, aj jakoby nedýchali a šli, šli. A sem tamlen sova zahúkala, lebo vrana, lebo nejaký vták noční tam zašramocil, zajíc prelecel, ale to

jich všecko strašilo. No přišli ven až na Pranovec, a tam bola taká veliká lúka a povedá Jožáková "ej čuješ starý, jako tu čosi plače? Počuváš! A on povedá : ale čo by plakalo. No plače čosi. Jako malé decko by tu desi bolo. Ale bež, bež, prosím ťa čo by plakalo. To ci tak ešte v hlave háčí od kmocháčka.. Ale též mal z toho trochu aj strach. Zachvílu to začalo viac a viac plakať a naraz jim to začalo plakať až u samých nuoch. Ej už jí Jožák, Jožu, Jožákovi stavaly vlasy na hlave, a jen jej po chrbce chodil mráz. Povedá : ty čuješ starý? Toto není po dobrém, počuvaj, v dzedzině už píská ponocný dvanáct hodin, a my sme tu sami. Pekně bolo svetlo , jako ve dně, mejaček svétíl, a ona povedá: ty ja som čul, že to nejrsča plače len preto, že je nepokrstené. Že to nechala akási dievka za slobodna, pochová něgdě pod strom a že to hladá pomoci. A vješ, že ja to pokrstím? Něch sa robí čo chce. To sa obrátil v tu stranu gdé to najvíc vrješťalo a povedá: já ťa krstím ve jménu Otca i syna i ducha svatého. Jak si dievča budeš Anna, jak si chlapec budeš Ján. A to jako by mu za krk búsila veliká poduška, a tak sa to s ním rozlúčilo. Od tej doby nigdo nečul nekršča už hore na Pranovci.

3.A.135 Zavražděné nekřtěňátko - na místě, kde bylo pohřbeno je slyšet dětský pláč

3.C.20 Dát jméno nekřtěňátku - Jožák dítě pokřtil a pojmenoval, tím jej vysvobodil

3.2.4. A. Kročilová

Místo: Vápenice

Okres: Uh. Hradiště *Věc: Vyprávění*

Etnografická oblast: Kopanice

Zapsal: E. Nováková, O. Heroldová

Informátor: A. Kročilová

Datum: prosinec 1966

Plamínky objevující se na místě, kde je zlato, v den nanebevzstoupení páně. Objevovaly se přes poledne. Někdý i v noci. Informátorka je zde viděla u Bodzurí, tam u nich boli zlaté peňaze.

Polednice - nebožka přes poledne strašívala. Aj náš táta viděl ji v noci.

5.A.255 Polednice se zjeví za pravého poledne - zemřelá žena straší v poledne

Zajímavost : Polednice byla viděna i v noci.

3.3. Žitková

3.3.1. Kateřina Hrbatá

Jméno informátora: Hrbatá Kateřina
Věk: 62 roků /1914/
Místo výzkumu: Žitková, Dům důchodců
Datum: 10. srpna 1975

Paní Hrbatá zná hodně vyprávění o strašidlech, prý proto, že ji samotnou už mockrát něco postrašilo. Vykládá spolubydlícím sny.

- Jednu, to sem byla děvče, sme šly séct jatelinu. Uviděly sme světlo, takovou kulu, šla níž a níž. Letěly sme honem dom, kula popred nás. Až mezi domky sa to ztratilo.

- Tatínek vypravováł, že byl taky jednu na návštěvě u děvčat, tam ležál nebožtík. Pravili mu, ať nejde dom, že nedojde. Neposlechl a šel. Z kříšča u cesty vyšlo strašidlo a přidalo sa, něco jako stín. Tož sa vrátil.

- Když sem byla mladá, umřela bohyňa. V noci sa otvíraly dveře, obcházala v kroji. Taky mňa prilehlo, polevilo to.

- Babička vykládala, že chodili do kostela z Vyškovca. Před nimi sa zjevil malučký zelený chlapec s prútkem, na rozcestí sa ztratil.

- Jeden chodil do hospody, rád se napil, jednu spadl do vody. Pak chodil strašit u močidla.

2.A.60 Světelné úkazy - Ohnivá koule

4.B.90 Duch pronásleduje člověka - Ohnivé zjevení je pronásledovalo

Vodník

Vánoční a novoroční zvyky na Žitkové

“Včilej ani néni. Naša maminka ešče jak dělávaly, já sem byla ešče děcko. Tatínek to najvjecej, oni byli takový, tento. Když byly vánoce, všechno chystali, stromeček, až u toto. Dnes sa to takové nedělá. Na stůl dali, tatínek donesl, obilí, tam nasypali a včil dali na to obrus, čistý ten obrus, bílý. Na každý roh dali buchníky

chleba, ano babúch jeden, na každém rohu byl pecen chleba, oni byli z Vyškovca, můj tatínek, tož oni to tak dělali, všechno dokola se dalo. Na večeři jsme mívali - hrušky, jabka, koláče, polévka, to všechno sa nasypalo, až bylo po večeři. Tatínek povídá "rozkrojme si jablko, jak ty jadra rozkrojíme, tak do roka umřu, umřete aj vy." Už jsme tak krájali a dívali. Lívali olovo také.

O čarodějnicí na Žítkovej

Věříte čarodějnicím?

"Nevěřím, ale jednu věřím i ty já vám povím, že aj tomu věřím. Toto je už dcera, ale byla její matka právě věděla dobře. Ta věděla dobře. Kdysi nám se ztratila, maminka tak byly zvědavá, půjdu k té babě, co mě enom řekne. Nám se ztratila slépka, taková velká-taková to byla, jak husa. Jak ji někdo chytil tak vždycky čapla. Tož, potom maminka říkali, kdo ju enom chytil, jdi k nim, zeber vajíčka a co mě řekne. Vidíte, ta to uhodla všchno, ta její matka. No, ona vám to vyléla, včilka sa dívá, ukazuje to naší mamince, ona u nás ta ženská jaktěživ nebyla a tik ona povídá, tady máte takovů tu vašu chalupu, tady máte stromy, keří-ano povídá maminka- tady máte takovů šopu-ano máme - a toto. Tak máte tam súsedu blízko-ne - máte-ne povídá maminka -není tak daleko, tož toto. Ta slépka byla tady povídá stará, ukazuje mamince, povídá -byla to pravda. Tak ta slépka byla ponad tu chalupu , tam že na tom trávníku a přišla ta súseda tak ona vám ju chytla . A včil, že povídá mě, co sňú mám dělat? Aj bych ju prodala, aj vám ju pohodím, rozmýšlám co s ňú mám dělat, alesa dívajte, ona vám ju hodí, máte ju tam v téj šopě. Je tam réž ,-pravda, máme povídajú maminka. Není ještě omláčená, budeme to mlátit, pršalo, tak sme to tam dali - ona vám ji tam hodila, musíte tam nahlídnout někdy, ona by tam byla, potom vytáhnem to odtamtud. Ona tam nezdechla, no tož maminka. Ona jí to tam všechno tak řekla. Maminka se podívali jeden deň, jí nebylo. Druhej deň, jí nebylo a třetí deň ta slépka tam byla. Ona ji tam hodila, byla to pravda. Všechno jim vypověděla, všechno to tak bylo. Ta věděla dobře, ta hádala dobře. Tož táto já nevím, táto je dcéra, možná takej ví hodně. Tož tak to je.

1.A.15 Čarování se dědí v rodině - Z matky na dceru

Spíše se jedná o historickou pověst

3.3.2. Paní Slačáková

Paní Slačáková pochází z Bojkovic. Čtyřicet let sloužila na světlovském panství, dříve u dobytka, později, když už nemohla na nohy, hlídala správcovy děti. Za hlídání dostávala uhlí zdarma. Dětem prý hodně vyprávěla, pohádky ne, to neměly rády. V domově je patnáct let, nemůže chodit.

Žitková

19. dubna 1973

Slačáková

O strašidlech

Na Světlově strašovalo. Spávala sem v maštali. O půlnoci slyšíme buch buch kroky po maštali. Před tím tam umřel nebožtík Hamada. Ten říkával, že neumře, že ho mosija dorazí. To on tam po smrti chodíval. Jednu dva muži prosili o nocleh, ráno říkali, že tam straší. O půl noci krávy vstaly, jak slyšely kroky. My už sme na to byly zvyklé.

4.A.30 Různé nevysvětlitelné zvuky - O půlnoci jsou slyšet kroky.

3.3.3. Žofie Krasňáková

Podle dostupných zdrojů by se mohlo jednat o jednu z žitkovských bohyní, které se říkalo Krasňačka či Polka.³⁴

Místo: Žitková

Okres: Uh. Hradiště

Věc: Vyprávění

Etnografická oblast: Kopanice

Zapsal: E. Nováková, O. Heroldová

Informátor: Žofie Krasňáková

Datum: prosinec 1966 Nar: 1900

Zvyky o Lucii

Všechny baby chodily prást' a povedá jedna druhé takto: chlapci nám sem nechodí hrát. Říká se - sv. Lucie noci upije. Zajtra sa už nesejdeme. Ale jedna bola strašně robotná a povedá: něch si je svatá Lucie, ja si budem same prast doma.

³⁴ TUČKOVÁ, Kateřina. Žitkovské bohyně. Brno: Host, 2013, s. 292.

Pradla a naraz plesk jej na okno zaklevalo a povedá: vieš čo, ty praděš na svatú Lúcu. Ano, praděm na svatú Lúcu. Nech sa Lucka dolucká, já si kupku dokupkám. Jako že si to naprade. Tak tu máš padesát takých vreten, ak každé něbudě napraděné, budeš usmrcená. Ale ona sa sebrala, a šla hned v noci bosá do druhej dědiny a pýtala sa jednej bosorky. Nán napracť padesát vreten a já to něnapraděm. Robo zlatá, keď mi dobre zaplatíš, já ti poradím. Na každé vreteno daj délku, jen čo sa zamotá právě to vreteno. Len drevo bude napraděné. A včil prídě lucka, pozre sa, oj, tvoje šťastě, všechny vretena napraděné, ale ako, len po jednej nitke. Dobrýs nápad mala, ale víckrát něprad' na Luciju.

2.E.80 Domáci práce ve sváteční čas - Žena pere ve sváteční čas a nedbá varování ostatních, je potrestána padesáti vřeteny, které musí napříst nebo zemře.

O Lišce

V jedných horách byl veliký stoh a tam sa nastěhovala liška. Tam sa vykotila, měla styry mladé. A už když tak byla pár dní, išla na polívku a ptala se lidským hlasem, potkala jednoho chudého člověka. Máš dobrou krev, sladkú. Já nemám, povídal chudý člověk, já su cestující, ale tam nazadu ide o dvacet krokú, ten má sladkú krev. Vieš, utěkaj si za ním. Liška otočila sa a šla. Ptala sa a byl to hajník. Máš sladkú krev. Mám, mladé, potrebovala bych lidskú krev. Podíval sa na ňu a povídal si takto: jo, to by byl pěkný kožíšek, má istě mladé včil, nemožem ju strielať, bojím sa. Nechám si ju, aby odrústli mladé. Ale vystřelil jenom tak do vzduchu. Vystřelil a liška dostala velice moc strachu a strašně pelášila k tomu stohu. Přiletěla ke stohu, ostala stát a ptala sa sama sebe. Čo my ste oči dělaly, keď taková obrovská koua vyletěla a tak se mnú celú zatřepalo. No my sme ohromně hleděli, abysme tvé tělo zachránili, abych mohla velice utěkať a tvé tělo velice zachránit. Dobře vy ste mňa chránili. A copak vy ste dělaly, moje nohy, když ta koua tak strašně utěkala nad mojí hlavú. No my sme strašně pelášili, aby sme tvoje tělo za chránili. Také dobře. A cos dělal ty, ocas, když ta rana strašně vyletěla a hrozně letěla protiva mně. Jenom sme házali sem tam sem tam, aby sme ta mohli doprovázet k tomu stohu. Nech ťa psi sežerú, ocas. Vydrápala liška velikú díru ve slámě, tak co nejde tam celá, ale ocas nechala venku. Nech ťa psi roztrhajú. Vtom momentě nachvilečku dva malí psíci přiletěli a tahali za ocas dozadu, ale ani

nepohli s ním. Liška byla veliká, držela sa drápama ve stohu. Podruhé také nepotáhli víc. Potáhli psíci po třetí a vytáhli ju celú a roztrhali a rozervali a ona i když už byla málo živá křičala. To je škoda, že sem ten ocas měla, keby ně toho ocasa, mohla sem být naživu.

O deníčku

Byl jeden pacholek a sloužil ve mlýně. Služby si nebral, on najedl se, vypil, šaty dostal, pracoval jak by byl doma. Ale velice rád poslouchal. Měli tam cérku Aničku a oni byli tajně domluveni, že on by měl jít odtamtud pryč, že poprosí oba obuch rodičů, aby jeho chtěli za zeta jako v domě. Všem tam rozuměl. Ale oni když to slyšeli, oni byli bohatí, on byl chudý, oni ho bili za to. Aby sa s ním nesmlúvala, aby s ním nechodila, aby venku nemluvila s ním, že ona je bohatá a on je chudobný, že jako to vypadá, že radši mu vyplatí a hned ho vyžene. A tož potom se sebral a nahněval a šel až do páté dědiny za chudobnú děvčicú, aby bola k němu rovná. A už tam začal chodit hned zvečera, tak všelijak poklidil a utěkal. A byl s nů tak trošku do dvou hodin. A on ide dom a měl dosti daleko, tak ale štyry kilometry. Přejde do jedneho lesa a stál před ním taký malý chlapček a vlasy držal v náručí a pomálinky zdvihal hore, hore, vyše, vyše. A neuchodil z chodníka a povídá chlapče, co sity? No já su takový deníček. Když zdvihám vlásky, to už svítá a je ráno a když jich spustím dolů, sú až po zem, už je noc. A já to tak musím dělat pořád. Já su jak věčný žid, já su na světě vždy po celý život celého národa. Dobře a včil to děláš? No včil zdvihám, bude svítat. Svítat? A já mám za svítání už mět do rána napasené po cizém poli a po jatelinách, aby ostalo hospodáři víc a potem jak svítá, musím jít na pole, mám pole daleko, orat. A už chceš aby bylo ráno. Spusti ty vlasy. Nemůžu. Já už jich musím zdvíhat, aby svítalo. Dobrá. Sebral deníčka, byl to taký malý chlapeček, prásk s ním do hustého trní a povídá ten deníček: No, dobře, ale včil bude noc, cos mi to udělal. Počkajte, budete vzpomínat, rádi mně odsud vysvobodíte, ale bude neskoro. Išel dom, lehnul si, spal, probudil sa, noc, vstane, noc, hospodář křičí, nadává, co sa to stalo pro boha živého, to bude súdný den. Pořád je noc. Pacholče, seber světlo, běž orat na padělek. No, půjdu, strýčku, ale čučel, nepověděla ani slovo, co podělal. Ne povedal, že on toho deníčka, co ty vlásčky zdvihal, praštil do toho trní. Povídajú lidi, jej už budeme orat, budeme všechno dělat po světle umělém a jak je nám zle to bude súdný den. Ale kdyby už

aj byl. Aj sa lúčime jeden s druhým, počta nejede, nic mejede, slépký nevidia zobat. Jak to všechno bude pokračovat. Jenom kdyby ten súdný den už dlouho netrval. Včil si tak vykládajú a povedajú si, kdyby sa našel člověk, co by nám udělal deň - noc, zase deň a noc. My bysme ho tak odměnili, že do své smrti by měl co jest, nemusel by nic dělat. Zavolal si hospodára a povídá: Hadpodáři, dáte mě vašu céru. Věru a jak rád, kdyby jenom byl den a noc, den a noc, co bysme byli jak lidé. Tož když mně ju slíbíte, kdo ví, co ona poví. O já, jak bych tě ráda měla, nedávali bysme ti služby, už jsme ti aj tak za deset rokú moc a moc dlužni. Tož sa umluvili a on povídá, ať idú tatínek za mnú. Moc lidí nebudu brat, bojím sa. A šel s tím tatínkem dohromady do té hráze a jak ho tam s pánembohem zahodil, tak tam ležal. A povídá, si tu ještě deníčku? Věru, že su. Kdo by mňa zdvihnul, kdo by mňa odmotal. Já ťa chcu oslobodit. Oslobodit? Ale ani jeden vlásek, ať sa mňa nepotrhá. Jak sa mně ale jeden vlásek potrhá, tak amen s váma, bude, a nikdy nebude světlo. Zdvihli ho, krásně, pomalučky svítily, všechny vlásky odmotali a včil mně seber a dej mně tam, cos mňa z toho chodníčka sebral. Postavil mu jich na to místo samé, nebo přišel, postavil mu jich navrch hlavu a v tu vteřinu ten deníček zmizel z toho místa, hned odpoledňa zvonilo, policajt sa oběsil na zvon a strašně to zvonilo. Poledne je chvála bohu. A vy, kde ste byli? No mysme byli pánu bohu obětovat a rozkazovat, aby dal aj den Pánbůh vám zaplat'. A už byl den a noc a den a noc a pořád jak jindy, ale on tam ostal už tam hospodářem.

4.A.10 Neobvyklá mužská postava - malý chlapec v lese

Čert a Kača

Byla jedna cérka, bylo jí méno Katerina. A byla by velice ráda se vdávala a neměla za keho. Neměla galána, nikdo nešel, jenom v domě pracovala a pracovala. A cérka měla třicet rokú a furt měla dost času. Ale co k nim nesměl nikdo íst' a sama nesměla ven jít. Jednou přijde do hospody. Netančila, stála a hleděla. A povídá si: každá dívka má nějakého chlapca a já nikiho a kdyby aj čert přišel, aj teho bych chtěla. Kde sa vzal, tu sa vzal krásný pán nastrojený, jedna noha botek, druhé kopyto. Ale byl to velice pěkný mládenec. Povídá mu Kačo, pojď se mnú tancovat'. No, co bych nešla. Velice ráda a vyskakoval on hore, ona dole, ona hore, on dole,

neuměla tancovať. Všetelijako skákala Kača. Všetelijak ji vláčel tak ji bylo horko. A ten čert zazpíval:

Muzikanti moji,
šak pěkně hrajete
čerti vjac nevedďá,
dlúho-li budete.

No, keď tak zazpěval, věděli, aby prestali hrát? Bol tam jeden, kerý nechtěl, aby prestali hrát. Zazpíval:

Muzikanti hrejte,
hrajte lebo nehrajte
lebo si ty húsle
do riti vetkajte.

Čert povídá: Kačo, já si tě namluvím. Ale pozri sa mi dobre aj na nohy. Presveč sa, já som čert. Zatrásla s ňú zima a povedá: Jézusmarja, čo mně mamko povedjá, keď ty si čert. Keď si prosila, že chceš aj čerta, musíš mňa chceť, keby ako bolo na svetě. Nu tož ťa budem chceť, na tom nezáleží, už keď som to tak urobila. A kedy si mám pro tebja príst'. Až poteče voda hore Lidečkom. Prídi si pro mňa. A kedy mám príst'? Jak poprve kohút zazpievá vtedy si pro tebe príjdem. Tož dojdi. Budem tvoja. Ale musí téct hore Lidečkom voda. Čerti se sběhli a dávali kameny také veliké hore Lidečkom aby ta voda tekla. Skutečně ta voda tekla. Ale ona včilej sebere všetkých kohútov čert, Satanáš, Belzebub poškrtil. Ani jeden nezapěval. Až ten jej kohút, ona ho měla skovaný pod neckami, zazpěval.

A ta voda hore tym Lidečkom tekla, už to ti čerti tak obrátili tu vodu do toho kopca, prišol čert ke dverím a povedá, éj, tvoje šťastě. Keby ten kohút nebyl zazpíval a něbolas ho schovala, po celé dědině sme kohúti všeci už vyškrzeni. Belzebub satanáš se udávil, aby ťa za ženu dostal. Kohoutek ráno zakokrhál: kykyrykýý, vyslobodil sem našu Katerinu. Pak už čerti nemali moci, ve dne ani v noci, odletěli a zatlúkli na dvere aj keby nezakokrhál kohút, tak by byla čertom v drápách.

2.F.5 Mužská podoba - čert nastrojený jako hezký mladík s kopytem

2.F.20 Muzikanti hrají čertům - tancovačka

2.F.40 Odhalený čert ve společnosti - Čert je v mužské podobě přivolán Káčou, která chtěla nápadníka, i kdyby to byl čert.

2.F.45 Čert a tanečnice - Čert si chce namluvit Káču za ženu

2.F.75 Člověk se zachrání před čertem zadáním nespíitelného úkolu - Až poteče voda do kopce, až kohout poprvé zakokrhá. Kohout zakokrhál a čert ztratil svou moc.

Jak strašili čerti ve mlýně

Kedysi bol jeden chlap. Mal jedny rodiče a jedneho syna, ten moc jedol. No, keď tak moc jedol, už ho chovali do dvanácti rokou a povedajú: synku, musíš ísť slúžiť. My tě nevychováme, ty strašně moc žereš a moc urobiš. Ale čo nám budeš robiť, keď nemáme roboty. Sebral sa a šel do mlýna. Prídě do mlýna a povedá, já budem u vás slúžit. No, slúžit ako slúžit a kdě budeš spať, my chodíme sami spát' k našej cére a ta má málo placu. A to prečo nespítě ve mlyně? Keď tu straší. Chodí sem čert na mlýn nám sedět na kameň. Dobre, že chodí, já tu budem spať. Tož, keď tu budeš spať, nech si ťa čert zemele. Chytí sa pleca, pustí ke kamenu, pustí mlýn a strašně mele a mele a mele. A on povedá, nechajte mi tu prosím vás pekne hrnec. Jeden hrnec mi něcháte a vareku. Něněcháme ti tu ništ. Aj to by čerti rozbili, ty budeš mít sám se sebá čo robiť. Něněcháš, něněcháš. Kamarád zaplať, něchátě mi tu trochu pálenky. Tož aj jo. Něchátě mi tu aspoň hrneček, čo sa napijem vody. Něcháme. Spi tu a keď to prečkáš do rána, my ti ten mlýn dáme. Jej, vy stě hodní. Jaký hodní, že ťa něnajdeme živého, že ťa najdem čerty roztrhaného. No něch tož dajte ně klúče a světnicu si nechám odemknutú. Svetnicu si zamkneme. My sa bojíme, že tam čerti potom prídú a my jich nevyženeme. Večer sám si vykládal karty. Čerti něprídú, toto mi tu ide z tej karty a já budu šťastný, vypiju si štamprdlu ještě a bude mi dobre. Ale prišlo půl dvanácté hodiny, kdosi klepe na okno. Povedá, pan majster, chvílku dočkajte. Já vám něotvorím, já som tu jeden člověk a som gazdom na čerty; jenom že pomáli, pomáli, aby sa ti to neprejinakšilo. Išol na húru, vytáhnul si čert ruku, spustil dolů komínem. Prásk, ruka, dolů komínem, povídá, chvála, vareka, odtrhnul si hlavu, pustil dolů, dobrý hrnec a hodil do pece. Dobre, vytrhnul si nohu, vykrútil a dobre, prásk noha, aj to budě polénka do šporhlta, aby mohol si uvariť, prásk druhá noha, povedá, aj to budě na polévku dobre. Včil brucho hodil do pece, čo za pět minút, včil si povedal, už budu mít tři čtvrtě na

dvanáct a jak bude po polnoci, už budě dobre, už vyhra jem všeccko. Včil na jeden raz z pece vyjde čert a povedá: hehehe a vypil bysi štamprdlu moju? Vypil. Ale ne z tvého pohárka, z mého já něsem dva pohárky, ale zlatom prepásané. Víš, čoto je? Já som sám hlavní čert. A něvypil by sis se mnú. Vypijem. Tož, na štamprdlu, vypij si. Vypil štamprdlu, aj ten sedlák, aj on si vypil. Včilej vypil si druhú, povedá, vidíš ná ťa mám v koteli. Kdosi klepe na dvere. Povedá, iděm otvoriť, kamarádi mi idú. Otvorí, ide dvanáct čertou a on byl třináctý. Povedá, no, prišol som bez otváraní dverí z komína do pece, z pece som vyšol celý. Tak, už sme tu, už je nás tu dvanáct, ale on mal ze sebú, to nikdo nevěděl, takú palicu, keď povedal - hulečko, drndej, tak ta hulečka mlátila jednoho, druhého a tak sa zdálo, že jich zabíje. Ale najprvej povedá: hulečko, hen tych dvanáct strašně drndej a oni tancovali a ona strašně drndala po hlavách. A tento pojdě se mnú na mlýnicu, pojděme mlet žito. Keď chce, abysme do rána semleli dvanáct měchou, musíš čerte vyzliecť donaha. Vyzliekol sa do naha, ten ho položil na kameň a spustil ten mlyn, aby mlel. Pak pýtá sa ostatních čertou, eště budete chodit na mlyn strašit. Nebudeme. Pustě nás, něbudeme. Tak nám tu doněste štyryadvacet měchou múky. Tak doněsli. Jak tu múku doněsli, přísahali, že už jakživ tam něpojdú strašit. Povedá - ztraťte sa, já som tu, já tu buděm bývat. Ráno idú mlynári a potichúčky, pes blafkal, povedajú, pes žije, ale on už budě usmrčený. A on stojí venku, píska si na písťalce a povedá gazdovi: tej noci něbola noc večnostú. Podťe bližej, budete vidět, čo sa stalo. Všechna mlýnica zakrvavená; tomu jednemu čertu som zemlel rit. Tak mi dajťe službu, já pojděm od vás přeč už, já tu nebuděm. Čert tu jakživ nebudě strašit. A čo dáme? Čo uněsem. No, to čo uněseš, to ti dáme. Povedali, že mali v maštali pekných býkou a mali takú krávu, koňa, ten kopal ako čert, to ti dáme. Dáme mu kanca. Vyhodili z maštali kanca, on si ho sebral na - paprče cez pleco, povedá, eště málo. Tak dobre. Tak mu dali toho jednoho býka, čo velice klel, vzal býka, hodil cez pleco, eště málo, Jéžišmarja, ked nás pripraví na žebráky. Eště pustíme krávu, takú rozbúčenú, nech po tebe skáče. Chytil krávu, praštil jí po čele, hodil na pleco a zas něsol. A včil povedajú, čo ti ješťe dám, keď už sme na žebráky, ale čerti nás něbudú chodit strašit, budete oslobodení. Prišol k chalupě a povedajú, pozri sa, matka. Zas nám syn idě nešťastný, čo mu dáme ješť. Rodičo, něstarejte sa. Já tolko vlečem masa, keď vám ho položím, že sa ho zhrozíte. Jen podťe do dvora, zavezem takú branku, aby nás nikdo neviděl. Tu máte všeccko. On Tolko jedol, že za týden to sám

všetko sjedol. Povedajú, matko svatá, čo ty včil budeš robiť. Drevo nemáme. Šel do hor a kvičá po dedině, lušja všeci, zavírajte si okna, idem na drevo. No, skrz tvoje drevo budeme zavírat' okna. Ale on všecy okna vytrhal, čo byly po silnici. Němož ho žalovat, nebo nás zabije všetkých. Tož tak sa menoval Ctibor, on bol pevný, všetko trhal rukami. A on potom s těmi rodičmi žil a keď zomreli, on sa oženil za takú slabú ženušku. Až umrel.

2.F.15 Čert se vyskytuje na určitém místě - straší v noce ve mlýně

Čert a Kača 2

Jedna Kača bola a povedala, že by velice bola rada, keby jedinký raz čertovi na chrptě mohla sedět. Povedá čertovi: ale čerte, vieš čo, vem ma na chrbeť a nos mňa. On povedal, ale víš, já už som unavený, ale zajtra príděm k vodě a zase ťa buděm prenášat. Čert si kúpil nový kožuch, dal si na sebja a rozepjal si ho. Kačo, len sa toho kožucha drž, pevno sa ho drž, abych ťa něztratil. Já včil strašně poletím. Kača se chytila kožucha strašně a on vprostried riece vyzliekol kožuch, hodil do vody a tak sa Kači pozbavil.

O sovách

Kedysi boli mladí chlapci a povedajú tekto, a vy keď ste boli takí mladší, též ste chytávali ryby? A pročó? Ale, vieš, chlapce kedy sa ryby dobre chytajú? Keď měsáček pěkně svietí, večer, ryby sa vymršťujú a utěkajú na trávníček a tam sa velice pěkně pasú, oni tam žerú trávu ako koza. Dobre, tatko, pojdem aj já teda. Ale vezmem si sebú aj Jana. On je taký smnělší. Išli, včilej, na jeden ráz natáhli síťku, za jeden raz za pěť minut už mali plnú. Povedajú: Pánbíčko nám dal št'astie, uže byly tu, také veliké, také bachraté. Natáhněme eště raz, včil pojděme podívat, keby boli vymrskáne, ako povedal naš tatko, tož tam by sa pásli na trávě, to by nám eště lahše bolo. Včil leťá na ten trávník, něnašli ani jednej, pustíme eště tú síťku, keby sa náhodú eště něké ty rybky chytily. Jak mněsjaček vyskočil, tak krásně světil a povedá jeden ten kamarád, ale vieš čo, já idem domů, já sem pošlem tatka, já idem za tú mojú Maryškú, slovo sme si povedali, že musím sa s ňú zeíst a už je jedenáctá hodina, já idem za ňou a pošlem sem tatka. No urobíš jako urobíš, tak bude. Včil na jeden ráz, išli tak poníže na tri metry a tam chytal on sám ty ryby. No

ale čo na jeden ráz sa stalo. Vtom kričí z tej vrby, tam pri tej vodze hu hu húú a tak trojhlasne huhuhúúúú. Povedal Ježíšmarja cosi mňa straší a v duchu hned mu napadlo, že mali sa dva milenci rádi a ty rodiče starý jim zbraňovali v lásce a oni sa tam museli utopit a ty jejich duchovja tam tak strašne narikajú jeden nad druhým, že sa nevzali a nezesobášili. Chvilku ostal tichuško, vlasy na ňom stanuly strachy a povedajú "to je strašidlo alebo čo". Za chvíľku zas huhuhúúú. Ej to milenci plačú a okolo krku sa kdesi držia. To sú ti duchovja. Na mú dušu, já odtial poletím, ale jako a kde, a keby mňa tak chytili v chodníčku. Ale nato priletí ten kamarád. Tatko nechce ísť ty ryby chytat, idem já zas. Vieš čo? Čo? Já už nemůžem ani nic dělat, tak sa trasem. A prečo? Tu sú dva mladí utopenci. Chytíme jich do síťky / povídá druhý/. No jako můžeš chytit milencou do síťky, keď sa tu utopili a oni ti človeče plačú, tak lítostivě a také hlasy sú to slabé, to budú mladí milenci a ty jejich duchovja tu vyplakávajú. Dobre, keď vyplakávajú, vyplakávajú, já ti to ukážem. Našmátral dva kameně, prásk do vody jedeň kameň, prásk druhý, tri sovy vylatěly a strašne zapěskaly. No vidíš, ty stará potvoro, za chvílu bys tu zamrel. A to byly ty sovy. Od vtedy sa nebojí.

O Čertovi

Bola jedna stará děuka a nevydávala sa, ale chodil za ňú jeden taký mládenec, ale nechodil, aby si ju vzal, len na posměchy. Povedá: vieš čo, šak ty vieš, já mám frajírek, čo může být. A čo robíš? Čo robím? No, hlídám navrchu, čerešně, slivky a také něčo. Mám tam búdu slamenú. No, keď tam máš búdu slamenú, tož ti nikdo neublíží. Ale ona mala takých nápadníkou, takých čtveráckých mládencou, kerí tam išli a už ona jim něčo poradila, ale naporadila na dobré. A povedajú, ale vieš čo, hen ten sused tam na tom vršíčku, dva rady je pěkných slivek a on ich varuje a vy chlapci byste potrebovali jich natrhat, mali byste na pálenku a na cigarety. Ale ako keď on to tam varuje. Já vám poradím, seberte oklietku slamy, a píchnitě na palicu a tu slamu polejte petrolínom a včil keď on tam tak varuje, píchnite mu tu zapálenú oklietku k tej búdě a ona ta búda shorí. Dobre, šak ukážeme, jak to bude, ale neviem, neviem, lesti náhodú on něbude spať. Tož skustě chlapci. A tak chlapci išli a zapálili, ale ti čo to mali zapálit na zadku, aby on to neviděl, oni to zapálili pred búdú, aby on to viděl a von ještě nespál. A včil, keď už išli s tym ohňom, on povedá, panenka Marja, neboj sa, nič sa ti nestane.

Panenko Marja, zažeň satanáša a čerta s ohnivú hlavú. Čert s ohnivú hlavú utékal do dediny. Běž do dediny, vubec sa na mně nedívaj, běž do dediny. A on si sebral palicu a letěl za tím čertem. Ale daleko neletěl, oni sa obrátili ti chlapci aj s tú oklietkú, keď už viděli, že ta oklietka by ohorela a tri razy tak pokývali. A vidíš, vidíš, aj čert sa mi klaně. Už ně pánboh ochrání. Prídě domou a povedá ženě, ženo, já už ty slívky něbuděm zavarovat. Čert se mi klaňal. A už tam něpojděm, já už taký strach som dostal, že... Povedá, včilej běž do krčmy, vypij si, žes čerta přemohl, že se ti aj klaňal. Na druhú noc šel varovat, zas len ty slivky. Příde k tej búde a búdu mu odněsli. A velice přšalo. A on povedá jedna slivka, dvě slívky, tři slívky, čtyři slívky, pět, tak tú na prostředku, túto ta búda byla a není tu. No a kdě sa poděla. Ale čerti mně ju kděsi dali. Šak tu bola. No, šak tu bola ta búda. A já buděm včil zmokat. Bože, bože, celý buděm já zmoklý, kerého čerta buděm robiť. Já musím íst' domů, a ty slívky mi, potom musí utrhat. Hned šel domů a oni mu othali všechny slívky. Ide tam druhý den, slivky oni jednej a na třetím poli kráda. Keby som věděl, že ta búda je tam, já bych ji doněsol a slívy varoval.

7.B.5 Člověk je považován za strašidlo - kluci, jsou považováni za čerta s ohnivou hlavou

O židovi

Jeden katolík byl velmi pobožný a chodil židovi na pálenku. Ale on si vždy dvakrát připsal jako katolíkovi dával. A povídá, ale katolík kedy mi ty to len zaplatíš. No šak, ty pripisuješ, Keď prestaneš pripisovat vtedy vám to zaplatím. No dobre, tož vietě čo, mladý pán, jak vám to len zaplatím, poradte mi. No dobre, já ti dám aj pár korun a běž se podívat do kina. Skoro to zplatím, buděm sa snažit. Žid si sehnal peňaze, ale včil je tu veliká voda, a já som si sehnal papuče. Já vás, mladý pán, poněsem. Chyťte sa mi krka a já sa tak trošku skrčím a já vás poněsem. Tož katolík věděl, že má peňjaze, tož kopnul tam do jakéhosi kameňa a katolík ho sbalil a trošku se obrátil krkú do výšky, aby ho voda nězatočila. Peňaze z kopce mu vypadli, ale katolík pamatoval zrovna na ty peňaze a dal je do kapce svojej. Ej včil aby sme sa sebrali a šli zpátky. Prídú zpátky, doněsol ho až k mladej paní do kuchyně, papuče mu pomohol vyzuť. A povedá potom: ty, katolík, já do tej rieky cáp a ty též cáp a ně peňaze chláp a ty chňap. Nuže ano. Já t'a buděm žalovat a ty to

tak prisvěčuj. Dobře, budem ti prisvěčovat'. Povedá, mladý pán, pojděm až k tomu súdu, ale já budem povedat' a ty budeš prisvěčovat'. Ale já som otrhaný, škaredý, dajťe mně aj gaťa, abych vypadal ako ozajstný človek. Tož ti dám nėska kabát, čepicu na hlavu, budú ti pekné aj gatě. Tak jako to bolo u toho súdu. Takto to bolo. My sme šli do kina, do divadla a tak som ho musel previst'. A tož si já pripisujem. No, ale ako bysom bol živý s mladou paní a dětmi. Keď pripisujetě, dycky polovinu si pripíšem od toho katolíka. Dobrá, tož čo ako bolo. No, paňaze som mal takú hrst', já som ich něčítal kolko ich bolo a on si ich sebral domů. Nědal nám ich. Nědal. A povídá: a tož ty, katolík, to prisvěčuj včil. Vy mňa len navádáte ke zlému. Keď som ich něchňapnul, tož som ich neviděl. Za chvílu by mladý pán poveděl, že aj kalhoty a vesta jeho. Něch sú, všetko je moje. A všetko mu tahal, vestu, čepicu z hlavy. Všeci si mysleli, že sa zbláznil. Že není ništ žida a že on tak ztratil rozum. Zavreli žida a katolíka pustili.

Cesta do nebe

Pobožná baba chtěla jít za živa do nebe, aby viděla, ako je v něbi. Žila jedna babička v jednej dědině, prababička a velice pánaboha prosila, aby jedenkrát za svého života přišla do, nebe, aby sourozencom a všem lidem pověděla, jak to vlastně v tom nebi je než zemře, aby to všechno tam zjistila a zas sa zpátky vrátila, nech ji to trvá už aj tri až štyry dny. Tož sa modlila rok a jeden den. Včilej už nastal ten poslední den co sa šla modlit a měla naporučené, že sa jí panenka marja zjevila. A povedala jí, když se chceš modlit, modli sa do půlnoci. Akorát do půlnoci se šla modlit a kostelník kostel nechal otevřený, lebo ona ho velice prosila, že ručí, že sa tam nic nestane, ale ona sa musí před oltářem modlit na holých kolenách a pod ty kolena že si nasype pohanky. Kdyby ta pohanka hubatá se jí aj do kolen vrazila, že bude aj větší to otevřené nebe aby sa tam spíš dostala a že skutočně tak horoucně sa modlili. Nu dobře, přijdú tam tři chlapi potichůčky v papučách a tu slyší velikánský kous. A přišli štyry a šli hore na choru a spustili veliký dlhý tlustý šranek z vrchu dolů. A ti co byli dole ti zas kradli svíce a všecko to zlato kradli a z vrchu ten koš spustili dolů před tu samú babi ku. A ona povedala hoše sladký svatý, bůh nebeský hned ke mně přijde. Oh, bože vyslyš mňa, panenka Marija. Potichučky to povedala, aby to nikdo neslyšel. A anděli slyší aj to co si myslí, vija. Najednú před ňú byl velikánský koš. Povídala si, ale velice potichůčky. Pánbů

zaplať, anděl strážný ně posílá takú krásnú košinu, je tu mista dost co se tam vdrapím a půjdu za živa do nebe. Pánbůh zaplať. Zamúkala tym stranken a povídala velice potichu, aby anděle, kerí sú v oblacích jich nebudila. Bože sladký, vyzdvihni mně a běž se mnú rovnú do nebe, abych zaživa viděla, jak tam je. Žádný mně nepoví nic, ale já to vím a lidom všeckým povím, jak to tam vypadá. A ti zloději nahaře si mysleli, když zamíchala tím štrankem, že ti zloději to zlato tam majú a že dávají znamení tam zlodějom co to vytáhnú hore na tu choru, a tož pomalučky táhli, táhli, ale zlato není tak těžké velice. Povídají si takto. Páni, Jakube, Jakube, šak není zlato těžké a když naraz od strachu pustili ten šranek a baba se zabila. A zloději utékli a všechno zlato našel ráno kostelník a baba byla zabitá, tak išla za živa do nebe.

3.3.4. Josef Kavka

Místo: Žitková

Jméno vypravěče: Josef Kavka

Datum zápisu: prosinec 1966

Obchůzkové hry:

Mikuláši chodili, anděl, smrt, čert. Běhali po stavení, legraci lidem dělali. Chodili s řetězy. Nic přitom neříkali. Nosívali ořechy a sušené ovoce / trnky, jablka/. Na sv. Lucii zde nebylo nic. Lúca byla bílé oblečená, měla kbelík a štětku a líčila. Řehoř, Morena - nic. Fašank. Chodilo se od stavení ke stavení, tam dostali slaninu, tam popili. Chodili s hudebníky. Neděle, pondělí, úterý. Masky - čert, žid. Pak pochovávali basu.

Čertovy skály

Když jedete tady do Trenčína, vykládají tam čertovy skaly. Lidečku jedna stará ženská měla dceru a nikomu ji nedála. Kdyby aj čert z pekla přišel. Až poteče hore Lidečkem voda, spíš ne. A čerti nosili skaly a už voda tekla hore Lidečkem. Ale ona byla tak chytrá, chytila kohouta a kohout zazpíval a čerti zmizeli a tož tam je vylišované na tom kameni, jak nosili ty balvany, prsty.

2.F.5. Člověk se zachrání před čertem zadáním nespíitelného úkolu - voda by musela téct do kopce, jakmile kohout zakokrhá, čert ztratí svou moc

O vodníkovi

Jeli jednou do Trenčína a jel s nimi hastrman a sedl si k nim na vůz, víte, měl tady jeden koně a on povídá, cože si taký mokrý. Povídá, že ide topit jedneho do Trenčína do Váhu. Tehdá byly kočárové koně a on jich išel brodit a kdesi sjel do také výmoliny a tam ho utopil.

5.B.20 Nápadné znaky - hastrman je celý mokrý

5.B.190 Vodník utopí člověka - utopí člověka, který brodí koně

O zbojnicích

Přišli ke strýcovi a on měl prodaný dva páry volů, oni se dověděli, že má peníze na voly, tak oni prosím, jeden se spravil za ženskú, tlúkli, aby jim otevřeli, to bylo právě před velikonočními svátky a oni tam přišli a všechno vybrali, ale peníze neměl doma, ty byly v Pitíně na poštovním úřadě. A jen maso, šatstvo pobrali. To bylo, jestli jste slýchali o Rajnohoch. Zloděj na Kopanicích bydlel na Vyškovci. Oni jen kradli a jezdili světem. Volům oni srst pálili, nohy otlúkali. Jich bylo 20-25 lidí. Rajnoha byl jejich velitelem.

3.4. Vyškovec

3.4.1. František Šopík

František Šopík se narodil 8. prosince 1896 ve Vyškovci a měl ještě dalších 15 sourozenců. Mezi nimi byl i Štěpán Šopík, jeden z vypravěčů zpracovávaných textů. Už v osmi letech musel vykonávat náročné práce u sedláka, aby podpořil rodinu. Narukoval do první světové války a dostal se na italskou frontu. Nesnášel trýznivé válečné podmínky a pokusil se o útěk, za který byl uvězněn. Později utekl i z vězení a dostal se přes Maďarsko až do rodného Vyškovce. František Šopík měl mimořádný umělecký talent, skvěle tancoval a zpíval. Dokonce sám skládal nové písničky. Neměl peníze na hudební nástroj a avšak s bratrem Štěpánem dokázali

vyrobiť vlastní nástroje, na ktoré sa naučili hrať. František se později dočkal i zasloužené slávy - tancoval ve Strážnici i v zahraničí a říkalo se mu Pěsničkový král Kopanic. Zemřel v roce 1971.³⁵

Místo: Vyškovec

Okres: Uh. Hradiště

Jméno vypravěče: F. Šopík

Narozen 1896

Datum zápisu: XII/1966

O tých pokladoch, to je len skutočnosť, pretože aj ja jak bydlím na tom Vyškovci, neďaleko mňa, je taká hrbovitá lúka, a na tej lúce mal som brata, kerý mal pětasedesát rokou a tož povedal: "Tuto býval veliký dub a pod dubom mali zbojníci poklad." A moj otec vykládal, že ten poklad, jak je ta cesta fortně sem na kopec Šafaru, je tam cesta a z téj cesty co sekerú dohodí do doliny, tož na tom mjestě je ten poklad. Tak moj brat prišiel ke mně, kerý býval teda na Komenských lúkách a povedá, že sa mu už kolko razí o tem snívalo a že posjílá ho čosi, aby šel len ten poklad otvoriť. Že už je to pod vrchom, aby šol ho otvoriť. Ale že nesmje s nikým řečnovac po tú dobu, když po ten poklad príde. Lebo že ináč ten poklad, keď by prerečňoval, že by upadnul. Potom prišiel ke mně a říká: "Víš co, bratře, já idzem ten poklad dobývat" Ná, já povedám: "No a kedy budeš mať rozum, už budeš mať šestasedmděsát rokov a nemáš rozumu? Jaký poklad a keď ho aj dobol, nemá to platnosti žádnej teda. Něver temu, zlato budě mať dycky platnost. Indy bývajú leda zlaté penjaze, ty zbojníci něšli na nějaké papjéry, oni šli na zlato a srebro. A tu bývala na hlubokej jame ta zbojnická komora a oni ně tam, gdě mali hnězdo, tož tam neskovávali poklady. Oni dycky něde dalej. A keď ich po tom pozabíjali, tak, pravda, musel to ksodi prezradic, že kdě to asi je. Tak je to vypravená, že tuto hore na tej lúce, tam je ten poklad. Tak pošťaj mi sekery, já iděm na tu cestu a dě hodím, pokjal ta sekera poletí a tam prestaně ležať, tam je ten poklad. Něbol voják, mal len jedno oko, ale já sem sa mu v duši len vysmjěval, ale já som si myslel, že ztratí rozum, lebo něčo, neverim temu. Ale ty sa tomu usmjěváš, ale pozri je tomu, myslím týždeň, já som s uhlom vykopal látku, podívaj sa na ňu a už mi ukazoval same zlaté penjaze. Povedám, šak sis s nimi nič neporídil, no ništ, něbo sem si

³⁵ KVASNICA, Jaroslav Monte. Balada o Pěsničkovém králi. Krůžkozor č.106. s. 9 - 12 dostupné z <http://www.kruzek.cz/menu/galerie/kruzkozor/kr106.pdf>

tych pjat mincí vzal a ty ostatní sem ohlásil šandárom. Zebrali to a nič mi za to nĕdali. No, vidíš, a nĕzdá sa ti, že ta práca bola zbytečná? Nĕni, týchto pjat mincí nĕ zaplatí šecku tu prácu. A já budĕm spokojený, že sem takú látku mohol za ty penjaze najst. Ná, ale nevjem, jak sú hluboko ty peňjaze, telko dní tam budĕm, ale já nesmjem sa zhovárať. Vješ čo, dyby ta žena tvoja mi varila a nosila nĕ tam jest, lebo já sa nesjem s nikým pohovárac, ani z toho mjĕsta odejst', lebo práve by ty peňjaze mohly príst' na nrch. Lebo já su brat, čo bych ti nĕdal jíst, já ti dám jest', naša ti to zanese, já nĕbudzem moc' ti to donašať, ale naša ti zanĕse teda jest'. Já prislúbil, ale deň dva kopal a už jamu tam mal vykopanú a bolo by tam vešlo padĕsat zemákou, takú jamu mal vykopanú. A já sem sa k němu len zdaleka išel podívať, lebo som sa bál, že by na mňa prerečňoval, že by sa mu ten poklad snížil, lebo ztratil, tak ani som blízko nĕšel, len som sa zdaleka díval, jak velikú hromadu má téj hlíny navyhadzovanej. No a teď je veliká hromada, veru bude aj veliká jama. Potom som išel s uhlím a vrátil som sa za štyry dni zpjatky. Povedám ženĕ, že nezabud' našho, nos mu tam dycky dva razy pres deň rano a večer zanĕst jest'. Je to daleko, ale že žena mala těch drobných dzecí moc tak nĕmohla každú chvílu odcházac. Ná a ešĕ zase čakali, už ich bolo šest a ešĕ zme čakali na sjedmú už dnĕs zajtra. Keď som odchádzal preč, už povedala, keď sa vrátíš z tých, nenajdĕš nás vjacej. No, pan boh dal, pan boh vzal, sem si pomyslel, šak keď dáš troníčka, dáš aj chlebíčka. A šel sem s tým uhlím. Ale keď som kúšĕtĕk bol odejdĕný, tak ešĕ som sa vrátil a sem jí prikázal, aby mu to ješĕ nosila. Keď vykope, šak aj nám z toho nĕčo dá. No potom, naša jedĕn dĕn mu tam zanĕsla jest, no á nĕbolo toho živobyťja, tak moc o tej prvnĕj republice nĕmohli zme sa roztahovať. No ale mal som kúpené oškvarky, dve koruny kilo stalo, vytlačené boty, tož bych mu tam vjacej zanĕsla teda a aby mal už aj na obed. No ale po tom v noci, dostávala akĕsi bolesti a ona porodila a on pak z tama chĕl odejíst' ona nĕmohla za ním a já som prišel a uhljá domŭ za štyry dni, on tam dva dni kopal, ale už umdlĕval teda, nĕmohol sa z nikým prerečňovať, aby mu dali jest', lebo nĕčo, tak musel tu prácu nĕchac a ist domŭ. On prišol domŭ teda, vidĕl ženu, žena kričí, dobre že idĕš, nĕmá mi kdo dreva, uťať ani kdo do šporhelta priložit' a já z poscele nĕmožem odejíst' cem. Strašně ňa šecko bolí. No a on povedá na a švagrová, ved já sem si neprišel rúbať dreva já som prišol poklad kopat. A mohli ste mať dost', keď by stĕ mi donĕsla jest'. Ale jest mi nĕdonĕsla, já som musel prerečňovať a poklad odešel hluboko. Už

nepríděm až za sedem rokou, znovu zas ten poklad kopat'. Od tej doby ta jama je tám porád, ale to už něni těljá jako bola. Lebo sa nám zešla, keď tá fronta bola a práve nĕdaleko takých stopadesát metrou vyše bol ten doktor, čo ošetroval rány a také krámy. Tož s někerými umrel aj v rukách, lebo aj tak umrel ten raněný, tož keď zme tam prišli, tož ich tam seděm bolo, hore na a tým nad tú chalupú vyvlečených. No a keď zme tam prišli vojáci museli bojovať a my zme tých mrtvých museli zavláčovať dolů. A ved sme veděli, že ten moj brat něčo dobrěho urobil. Už je dávno umretý, ale preča něčo dobrěho udělal, pre tych Němcou vykopat jamu. Tož zme ich tam pohádzali a zakopali. Zahrnuli, ale jama eště plná nĕbola, nĕbo bolo by do tej jamy bolo by vešlo, myslím, aj padesát lebo bola hlboká. No a vĕelej je tu jama eště poznát. Ale veru tú cestú málo kdo idze. A každý, kdo s ňú idze, každý ze strachom, že tam bol poklad a že tam bol zlý duch a že dněska sú nĕrú tam lepšĭ ako ten čo tam bol teda.

6.A.15 Poklad na povrchu - je zakopán v kopci

6.A.50 Poklad vzniklý z nelegální činnosti - poklad zbojníků

6.A.55. Zbojník prozradí úkryt pokladu - před smrtí

6.C.25 Rituál pro získání pokladu - Po celou dobu kopání pokladu nesmí promluvit, jinak poklad zmizí

6.C.75 Hledači nevhodně promluví během dobývání pokladu - protože bratrova žena porodila a nemohla mu přinést jídlo, byl nucen promluvit a poklad zmizel

Jak se poznávaly poklady?

Poklady sa poznávaly, že tam horjěvaly na tom mjesce plamjének modré barvy. Modrěj a ten sa rozlišoval teda. A už ty starý ludja povedávali, tam horja peňjaze, nĕpovedali, že tam poklad horí. Běžte sa pozreť, tam horja peňjaze. A o tych pokladoch na tých Kopanicách bolo to vesmes zbojnické taje, eště máme ty hody Janošĭkovy tu někeré ražné hody, tak eště někeré mená máme, takže tu sa to tak hodeň zdržovalo. Máme to nĕdaleko, tak tri kilometry je to, tam mali zbojnĭci múrovanú studňu. Keď ho vyhácali, chodjěvali sme tam na maliny, tak štyry bučky, keré maly patnast metrou do delky mohol zvjazať a púšťat' do tej studně porád to tam išlo. A dněska už je tam hora dost' hrubá a tá studňa eště je tam porád teda, Tam též strašjěvalo, lebo tam pravě boli prepadnutí ti zbojnĭci a pobili, takže tam

donědávna, čo tam bola stará hora ešte ty buky tam byly dost veliké a staré ešte byly nějaké značky bé, lebo a, lebo ú, podla toho, jak sa ten člověk menoval.

6.C.5 Poklad hoří plamenem - poklad se poznal tak, že na tom místě hořel plamínek modré barvy

6.A.50 Poklad vzniklý nelegální činností - na Kopanicích to byly vesměs zbojnické poklady

O černém psu

Ale kedysi som išol, keď jeden umrel a prišla ke mně volaká žena, abych mu išel pre umrlé truhlu. Ná a já povedám až večer, potom pojděm tu truhlu zebrať, bylo to akorát kilometr do Hrozenka a až na Púchovanské Kopanice. To bola něchutná cesta. Príděm tam do Hrozenka, k nějakému Rýchlíkovi, to byl truhlář, pre tu truhlu a on tu truhlu robil a mal ju teprv zabarvenú, takže barva púščala. Ale mal truhlu zpjatky doněsenú ze Žitkověj. Ta truhla, bola rozházaná, aj mrtvý bol do něj dávaný, ale bola krátká, keď ho tam číslí do téj truhle. Ale na tom čele navrchu ostalo kus vlasou. Povedá: ta tvoja je menší, ten mrtvý, jako Pepek, tož zobereš si túto. No tak sem ju dal na váz a šol sem. Keď sem šol dolů, mňa prejímá mráz též. Něbývalo, že keď sem išel pres hory horskými cestami, deť to bolo velice nesnádné, pres potoky. Naráz priděm k potoku a koně do potoka ist něchtěli, ačkoli tam každý den precházali, ale nechceli. Pozrem sa na druhý bok a tam byl taký veliký černý pes, od huby mu tak plameně šlahaly. A koně ně a ně. Veru som sa jevil, že ty koně něchceli preíst na druhý bok. To sem ich musel pošlahat. Koně frkáli, šlapali, trhali sebú, na jeden raz skočili a vyletěli. Ten pes odešel od tej cesty a išel porád za mnú za tým vozom, jej koně už latěli už sem ich němohol ani udržac, už ma ruky bolely. A pes furt za mnú. Nó ale potom, bolo mi povedzené, keď tam cestu něbuděm znac, že mi pridú naprotivé. Ná, ale naprotivé nikdo něšel, já húkal, že ozveny buděm dávac, ale nikdo něšol. Tak iděm pres druhý potok, už ten pes zas bol za tým potokom a zas tak z téj papule mu ty plameně šlahaly. A pustic ně a ně. A koně též do vody ně. A povedám: keď něhceš pustic, něhceš, stoj tu, a já som sa otočil druhú stranu a šol som do vrchu. A keď som išol na samý vrch, myslím šest, osem stó metrou vyše, tož tak ten pes dolů vyl, tak sa hory ozývaly. Príděm hore, už tam, kdě ten mrtvý bol a povedal, čos tak dúho kděsi bol.

Oj, oj, ja sem netrufal ani že dojdzem, tam dolú u téj rjeki, tam ně zastavil taký čjerný pes a něchcel ňa pustic pres vodu vŭbec. A koně mi ně chceli ist tam teda. A ten ně povedá, ten istý: Já to je eště dobre, že toho něbolo vjacej, ale tam už kolko volačo potopil ten pes. Je tam ta lavka, a gdo tú lavkú odě, on skočí, smýkne ho a potopí teda. Ten narobí že škody. No až tam vjacej razí něpojdzem.

4.A.45 Strašidelné zvíře - Velký černý pes, kterému z huby šlehal plameny mu zatarasil cestu

4.B.90 Duch pronásleduje člověka - pes pronásleduje vůz, blokuje cestu přes potok

Mátohy

No indá tú na tých Kopanicách šá hodně národ obával, jak sunko zašlo a hvězda vyšla, už sa obávalo ist' teda. Něznamenal to snád teda, že jen pak těch starých, ale dost pre mladých. Ta že, kedy šel treba ten mladý k frajírke, už musel ist ze svetla. Lebo ináč na každy kopci, u každého kríža, snád' dostál takú myšlénku, že nějaká mátoha opezběňá. Jak vypadala? Ty mátohy, jak to o ten vykladaly, sám sem to též skusil na svej koži teda, jaksi podle dnějšiho pokroku sa zdalo, že němali bysme tomu veric. By sa to zdalo, že je to kus zcigáněného. Tako by to snáš nějaké bohyně rečnovaly. Ale kdo to zkusil, tento nědal za preč nikemu. Ně sa někelko takých prípadou strařilo. Ked som prvej po horách chodjéval a páľival sem to uhle, tak keď sem išel aj treba domu, tak něrad som sa púščal tak pres polnocú nebo po polnoci pres ty hory. Lebo sa trařilo, že něde sa priukázal nějaký člověk, kerý išol treba a veděl sem, že ten člověk je dávno mrtvý. A on sa mi predstavoval, ale já něbal som sa, ve válce, něbal som sa po horách chodiť. A keď sem sa něbál živého a něbál som sa ani toho mrtvého. Třeba sa mi znapodobňoval. Ale jednoho na mna kelko razi vyše vlasy sa mi postavily a mráz preze mna přešol. No a keď už som zašol za to, naši starý rodičja povedali: Ništ len, mátohu keď vidíš, a máta sa bud začni strašně hřešit'. Jak sa začněš modlit', mátoha idze blíže k těbe. Ale jak začněš hřešit', lebo to ten zlý duch už aj odchadzjá od těbja. Tož som kolko razí začal hřešit a už sa to stracilo přeč, už sa mi to ztratilo z očú a ze všeckého. Ale strach na mňa pustil, že sa mi v ně šecko mrazilo teda. Tak bud' sem musel do hrubého kroku dať lebo...

Ale keď som bol slobodný a ešte to som chodjival pres hory za frajírku, tož tehdy mama vykládala; bež kolem večera a domů nechoc, ostaň už tam na noc. Ná a já som išol, dycky sem byl rád, že němosím poklúzať, že možem isť, prvej teda, a ráno nechod' až vyjde denica. No aj sem tak robjival. Ale jeden raz som prišiel a též iděm pres ty hory a na jeden raz sa mi postavili dva do cesty. Ale ty něboli mrtví, ti byli živí, tyto ludja. No a já som si išel pohvizdujúcí pres ty hory. A na jeden raz, pribehnul jeden ke mně a mal tak asi metrovú týčku v hrsti a šlahnul ňa pres hlavu. Ale já som na to vědol ništ, padol som, ale sa schopil a dosáhol som toho druhého a urobil mu smrtělné rany, abych to mohol označit. Prišiel sem domů, bol som v krvi zamočený, matka sa pýtala, čo sa mi stalo. Na, povedám: "Jaké si mátohy ňa predbehly, ale boly to mátohy živé, lebo ňa omráčily. No, potem já sem si ušel ráno, bolo to štrnást kilometrov k doktorovi, ovjazat ranu, vyčistiť a už sem tam našel jednoho, kerý tam bol už popreděj. Kdě jste byl u doktora? V Bojkovicách. A už potom, pýtá sa doktor, čos podělal. On povedá: Prepadnutý som bol, prapadnul ma kdo si. A já počúvám, aha, to je tá mátoha, kerá mňa prepadla. Pred tým som veríl tým mátoham, ale už po tom som veděl, že aj živé mátohy chod'ja. A že by též mátojú a smrtelně mátajú.

3.4.2. Štěpán Šopík

Místo: Vyškovec

Jméno vypravěče: Štěpán Šopík (Bratr Františka Šopíka)

Datum zápisu: XII/1966

Zápis a přepis: O. Heroldová

Čarování na svatbě

Nezapomeňme na svadbu, kde sa též čarovalo, na svadbě, to bolo nevesta si sedla první za stol, pak ženich, potom nevěsta jedla prvě jedlo, pak ženich, ... vedla stola a na to město dali klúč, kde seděl ten ženich, aby ten muž byl stále pod jejím rozkazem. Když rodiče bránili sebrat' sa, tak dali kočku a psa do pytla a bili ich až ten pes sa s tú kočku trháli, tak aby sa ti mladí ženiši věčně trhali, až do smrci. Dale pak na město kde seděl ženich lebo nevěsta, kerý bol zaviněný pluvali, aby jeden druhému sa zhnusili, v kostele nevěsta šlapala na nohy aby bol na veky pod

jejími nohama, to větě to bolo hrozné keď vtedy ho to bolelo, ono keď šlápne dobre nohama na prsty, veru na mú dušu zapomene či aj sluhuje lebo je to manželstvo musí len myslet že má bolavé prsty, větě ešče dneska si šlápnu na ty prsty, veru som to aj kolko razí viděl, něchodím moc do toho kostela, ale na tu svadbu sa idēm podívat. Ako ta nevesta po tych nohách šlape, a vidítě to někedy aj dobre mu šlapnuť někedy.

Bohyně

Začínám neuvěřitelnými časy a zaklínadly, čo byly pred padesáty roky, taka bohyňa bola tak doprovázena modlitbami, svecenú vodú, zelinami, drevom a jinými veščmi, jako šaty, chlupy, kusy oděvú, toto je tu podněs, uznáváno za pravdu svatú. Přišli dva rodičja, aby bohyňa očarovala syna, aby sa tej cěrcce zhňusil. Donesol ji košelu z jeho syna, chcú aby sa zhňusila. Ona sa vyptávala o šeckých zlostjach čo majú. Ona povedá svému mužovi. Doved' dom, kravu hned' napoj a daj jí hodně múky do pitjja kráva hodně slínit. Tento slín da bohyňa do flašky, týmato... frajerku oljec. Budětě viděc, že sa zhnusí. Jesli toto něpomože, tak priditě sem, já vám povjem druhé. Potem zme tam přišli, že syn tam už nechodzí, že němože na tú stranu hladěc.

Bohyně 2

Ej ludjja to som bol taký malý chlapec mal som asi 16 rokou. Tak som mal pekně k susedom isť za galankú. No susedú veliké pekně děuča. A ty bohyně denně mala u seba. Povedám Jano prosím tě pojd', iděme se tam podívat'. Majú tam pálené „naškarčené dobre sa buděmě mať. Ale si něber svoje šaty. Na mú dušu o všetko príděš. No tak sme sa sebrali, príděm pod okno, mali špatně zastrené to okno. Trošku vadla kraju bolo vidět'. A čo sa dívám vidím bohyňu. Kalena sa menovala. Také babsko nepřijemné, povedám bože moj čo budu robit, ona na kamnoch seděla Anča, nohy svesené, pod špuhertom a pod tym kastrol a vosk sa slievá. Aj, oj to budě vítaná až vejděm do nůtra. No něklepme hned lebo by sme ich pokazili v práci. No tak chvílu hladíme, hladíme. Anička já ti povedám počůvaj mojej rady, povedá Chalena, aj vy tětka. Dajtě radu. Není daleký ten čeledín, ale majú aj tri v chalupe. Len ten jeden má veliký majetok a má ho po otcovi a on sa uchádzá za nú, no prosím vás len v tichost'ú, keď k vám prídě len mu

ostríhajtě žínky a ten lem řáku mu odpartě a dajte to pod mlýnek, čo sa mele múka, jak ho budětě pričísat, tak ho budětě vábiť, tak ho budětě pritahovať. Na mú dušu budě váš. No já som si povedal no móže to byť pravda a ně, ona bola trošku veliká proti mně. Povedám no takú bych něrad mal. Tak rovnú vedla sebja. No čo. No už sme vešli zatukate na dvere. Pochválen bud Jěžíš Kristus. No to u nás ve zvyku bývalo, vítaj Štěpanku tak sme ťa čakali a tak spadnul si ako z nebe. Aj ty Janko vítaj. No vítáme vás tětushka, vítaj Anička. Aničce sa o tebe zdálo celú noc ako by s těbů spala. Ej na moju dušu budětě spolu. Něvjem čo budě mamka povedať. No mamka sú trochu přísná. Ej šak já som s mamkú veliká kamarádka, povedá stará mama. Veru z teho čosi budě. Tak já som si zavesil na takú policu kabát, širák nad policu som hodil, aj Jano. A povedám tětka mátě tu trošičku tějplej já sa iděm ven ochladit. Tak iděm ven a len sme sa dívali podle širanku, ach kabát a širák také škrabání na spodku, ej bože moj to buděme mat robotu ale ráno sa naljetáme. Počkaj či nás budě čarovat. No za chvílu příděm a už to bolo v porjadku, zas gdě to bolo. No a co vypijťě si chlapci. A prosím vás něčo tam němátě po tom aby mi něbolo zle, ně ništ něbude. Ale vajca čo tlúkala pred chvílú a každě zalila na týlo a dolú chrbtom pustila a ona bola trochu nahatá vjetě ona němala hadr a dala na plotnu a už bolo jeděnje spravené. Ej to sa buděm mat dobre. Já nechcem tětka ja som doma jedl já jest němožem a pil som čosi doma a vjac něbuděm. No len si vypijťě, dobre to budě dobré. A na tej svadbě aby len boli všeci. Ej šak mamky sa opýtajťě já som něje pán. Já vám povjem já som toho nepíl nějedol, ale sem něsebral něvjem či do trupy mi dali ty moje všetko, ty z teho širáka do tě hliněc, že se bude trást ale nětrasol pomně já sou si sebral inú a ona si sebrala Francka.

3.4.3. Marie Sedláčková

Místo: Vyškovec

Etnografická oblast: Kopanice

Informátor: Marie Sedláčková

Datum zápisu: 21.3.1974

Okres: Uh. Hradiště

Narozen: 1910

Zapsal: Vladimír Křepelka

Marie Sedláčková vypravuje o světloňších.

S: Řekla byste mi něco o vodníkovi?

I: O tom já snad ani nic nevím.

S: O polednici, o mátoze, o světloňši?

I: No, svetlonosci, tak kedysi, pamatuju, ale ešče za svobodna, byli jako chodili za staršími sestrami kluci a když oni si trochu si povypíjali u tých rodičů, tož naši povidajú, že aby v půlnoc pravů nechodili, že teda aby zůstali na noc. Oni povidajú, akurát že idů, v tú stranu že půjdů, že kde ti sů, svetlonosci chodija. Nedali si to premluvit ti kluci. No tak naši ich pustili, no tak že běžte. A oni k našich pásti rodiče. A když išli, za chvílu prišli tri chlapi, kluci teda. A už prišli na ten vrch, na ten bok, to bylo kúsek od našich teda, byla to naša lůka. Přijdů tam na ty potoky, a už idů. Za chvílku jeden ne druhého kričal, kde je, kde je a oni začali dolů utíkat že cosi veliké že za nima letělo. Ná tož naši povidali. Budete vidět, o pravej půlnoci tam dycky straší. Ale doopravdy. Oni vám s celým strachom k nám do baráku su vrazili zpátky ti kluci. Od strachu s nima len třepalo. Opravdu ich to tam prehnalo.

S: A to měli být ti světloňši nebo nějaká strašidla?

I: Že to měl být ten svetlonos, že to bylo že jakési veliké kolo se za sirkou, že jako oheň se jim ukázal.

4.A.70 Světelný či ohnivý úkaz - ohnivé kolo

4.B.90 Duch pronásleduje člověka - světloňš pronásleduje kluky, kteří šli o půlnoci na vršek

3.4.4. Anna Melišová se sestrou

Anna Melišová a její sestra vypravují o světlonoších a vodníkovi.

S: Můžete mi říct něco o světlonoších?

I: Říká se to, to je hlúpost. To nebylo nikde, bylo skutečně bylo. To byly určité hodiny, ale už to je, už já nevím jak toto přešly ty roky, vite už to nebývá, už to nevidáme. Ale tady, tak jako vám ty geometri chodili potých mezách, to vám to stále chodili, měrali, tak vám ty lampy chodili, tam šel kúsek, sednul, a tam ten vystúpil, zas sednul, zas sednul a šel. A když člověk se natrapilo blíži teho, tak člověka oscalo, že? Vite?

S: A co takový vodník?

I: Aj vodníci Vodník je inde. To hen zas dule. V dolině bývali, jak je most.

Sestra: Víš, jakzme byli v tech Bierovcách, to som já išla nohy umývat a tam vodník stál. Taký klúčik to bol. V zelenym, v pěkných šatách. Já pom vidám jej, ona povidá, já sem tady a umývam si nohy a ona čekala na mně. A podívala sa tak naň, no co tady ten kluk dělá. Běž domů nebo lebo tě poženu odtud pryč. Tak pod' pod' pod' pryč, lebo to je vodník. On by nás utopil. Taký pěkný klobůček měl, to měl také pekné ustrojení, kde se to tady nabralo, ten vodník.

5.B.15 Dětská podoba - chlapec v zelených šatech

5.B.45 Vodník sedává u vody

Anna Melišová vypravuje o svém zážitku při svícení za mrtvého

S.A co polednice třeba?

I. Ale o polednicoch bývalo též. Pres pravé poledně, to vám sa trefilo, že taková sa strhla ta víchrica, vite, začalo to vrcet a kdyby to člověka popadlo, tak že říkali tomu, že ho odjalo, vite? Že ho nejaká jako mrtvica lebo neco ranila. A já vám povím, byla sem vám kdysi, tam, to nechcel nikdo temu věřit, já už včil, já sem bývala velice smelá. Sem v noci vám chodívala až na Slovensko, tam k Trenčínu zme měli sestru. Já sem sa vám nebála. Ale vám povím políbila sem vám tady teho nebožčíka starostu jak zabili, tož já sem vám tam byla, už to bylo po jeho smrti sa mně zdá, měli a ne, ešče za ňho, von ešče žil, byl tým starostů. Zemrel im chlapec nejstarší. A to vite, jako klučiská, my tady už takové to bylo ve zvyku, když nekde to

dítě zemřelo, nebo už tam návštěva šla večer, říkali tomu na svíceni. A tož na to svícení. Spíš, dyž to bylo, tož to bylo svíceni, říkali tomu že na svícení, ale u nás tadeto sa to nedělalo len na slovenskej straně. Tož měli nakresané takové trisky, vite, a každý chvílu svítil tú trisku. A tož to bylo to svícení. A já dyž tady zme šli, tož to se svítilo lampama sa pri tých a enom svica pritom mrtvém horela a tými trískami nebo. A my jako děvčata, nejstarší sestra však ona je na Slovensku, ju zabil vlak, tož my zme byly děvčata takové, a já sem vám šla, ten neboščík, co to, co to chodil vystupovat, ten Sopík, tam v tej aj co byl v tej televizi, tak ten byl mládencom. Já sem byla děvčica. Ale dyž sem byla jako děvčica, to byl bratr nevlastní mojeho tatínka, to on vždycky na mně dával pozor. No a mezi tymi. A jako klučiska honili jeden druhého a tu najstarší sestru moju, to byli ti Hodulíci z tej rodiny, to byl strýc od teho, co to na nás strílal. Byl též ešče mládencom tenkrát. A já sem vám venku stála a povídám, co jí děláte. A tož sem jím nadala, aby ju nechlopali, tak, sem jim moc pověděla klučiskom od huby, tak sem ju poslala tam a do nůtra aby išla. Mezi děvčata. A já som vám ostala venku. Měli venku stůl, pod tým oknem, kde leželo to mrtvé tělo. A já sem vám vlézla pod to okno, pod ten stůl, já sem chtěla vědět, co budu kluci mluvit. Vite? A najednůc, to vám můžu říct dycky, co se mi vtedy prihodilo. Já sem sa nebála nikdy. A nic. Tu najednůc vám, že to nemá, pod to tělo, co leží, si stanůt. Dneska se z toho lidi smeju, vite? Ale opravduu tenkrát já sem byla tak smelá, a pri mě se vám objevilo, jak sem seděla skovaná, pri mně se vám objevilo také malé kotátko. A tak bílůčké jak padlý sňah. A z této, né snad řeknů, to tak se člověk že zhyponotizuje, sám sebe straší, ale já sem se nestrašila, ani sem se vám nebála. Až to začalo, tak ani ešče tedy sem sa nebála, začalo vám to furt vic a vic dýchat a víc a víc róst. Až vám to bylo jako tak dobrý faň pes narostené, ta kočka to byla. Tak já, začalo to moc fuňat, viete, tak sem vás z pod toho stola vyletěla, nebála sem se, zas sem se nebála. Furt sem si myslela že opravdu. Ale já sem vletěla do toho baráku, tak sem vešla do nůtra, do nůtra a ten neboštík Sopík mňa hledal. On mně hledal, já sem věděla, že chodí, kde je, kde je ta cěrka, toho Tomáša bylo tatínkovi. Kde je tá Andula? A potem sem vám vbehnula do nůtra do kuchyně a tak se mnů vám žduchnulo do kůta. A v tem kůtě jak sem byla, teprvě na mně hrozný strach pustilo. A věříte tomu, já sem vám, když sem nekde šla, mohla sem jít kde chtěla, já sem sa vám potem, on nekdo by se bál, ale já sem sa vám

nebála. Já sem sa vám nebála, ale sem si to povidala, že sem sa tam neměla skovávat, pod to. Že mně tam nepatrilo jít.

5.A.255 Polednice se zjeví za pravého poledne

2.A.40 Domáci zvíře se zjeví - bílé koťátko, rychle roste

Anna Melišová vypravuje o setkání s vodníkem.

I: A potom zas sem kdysi vám tak šla hore dolinů. A též vám tam, jak to říkávate o tem vodníkovi, též ten se vám čiapal, aj s kamarádků zme šly obě, čiapal ve vodě. Tak kúsek od mosta. A jak vám čiapol v té vodě my zme pres ten mostek došly, tak on nás preskočil a šel tak, takú vám otép vlékl pentliček nadělaných a furt ty pentličky natřásal a ta kamarádka povedá, víš ty co, já mu to vysmyknu. Jakýsi klučisko ide, já mu to vysmýknu. Povedám daj pokoj pome rači pryč. Ona mu na to chcela siahnut a jak mu na to išla siahat, on vám smýk do tej řeky a ju strhl do tej vody. Enom já sem vykřikla, vite, já sem vykřikla a já nevím co sem vám měla pri sobe, mě sa zdá, že kúsek chleba, v kapsi sem měla chleba, a já sem ten chleba hodila za ňů do tej, ešče že to nebyla hluboká, vite, řeka. Do tej vody, ona opravdu potem vyšla z tej vody jako ten hastrman. Namáčaná celá, ale víckrát ale už když zme išly tam zme si dávaly pozor. Povidám, žádnému chlapcovi už včil nebudem věřit, když zme se tomu smíly, že chlapcom netreba věřit, že by nám udělali jak ten vodník nám udělal. A tož takové věci všelijaké sa tedy tady děly.

5.B.5 Mužská podoba

5.B.45 Vodník sedává u vody - v tomto případě přímo ve vodě

5.B.60 Nastražené pentle - natřásal své pentle

5.B.200 Vodník láká do vody - kdo se dotkne rozvěšených pentlí, toho vodník stáhne do vody

Anna Melišová spolu se sestrou vypravují o bílé paní.

I: Aj potom, potom vám zas, všelijaký co se ukázalo kdysi, náš myslím šel to manžel, šel mezů a též se mu jedna paní zjevila. V klobuku pěkně išla a došla až tam jako k mostu a u teho mostu, já už nevím, ztratila sa mu nebo co.

Sestra: To sem já šla, Andulo!

I: Ale aj hen ten išol, náš, na mezi to bylo.

Sestra: Došla semnú ta paní, já sem byla u Kročilů, tam, no a von tatínko, maminka mě tam nechali na noc, pravda, spali zme děcka na peci. Tri nebo štyry zme ty děcka byli. Já som sa probudila a po vedám, já maminka, oprubuju, nikde maminky, já škrk z pece důle a oni starý ti Kročilja spali, a on povidá, jeden jej manžel. Ty Maňo, běž za tým děvčiskom, už de dom, já nečula, zlezla z postele, já už sem byla, takové dvere byly, já nevím, to bylo na takú šnůrku, ty starodávné, jak to bývalo. Já sem vám tým smýkla, tož se mi dvere otevřely a já pryč, než ona vyšla ven pred barák, já už sem byla na tej mezi. A byla taková hruška vliňaná, prím na tú vrch sem si vykročila. A včil se že idů a vidím, stojí jedna, ale já nevím, co to byla, ale snád smrt to nebyla, taká nevypádala, aby byla smrt pěkná. To bylo v celém takovém závoji, to mělo dlůhé, mělo to závoj jak nevesta. A já sem to pozdravila, právě. Ná děcká indá zdravili. A to mi neodpovědělo nic, to jenom šlo vedle mně. Potichu, tak šlo, ani sem temi noh neviděla, ani dluhé šaty to mělo, a tak to neodpovědělo mňa. Také to bylo vám pěkné, v tváři, pozitivě, taká do růžova vypádala, bylo tak pěkné to vypadalo. Ale já vám sem šla s tým a došla sem tak na priedchod. Já idu hore a z teho priedchodu som prekročila. Včil jak sem prišla na vršek, tak se podívám za ňů a tej paní žádnéj nebylo. Došla sem dom a zaklepu na okno a rikajú kdo to je. No čo v noci, bylo dvanáct hodin. A povidajú mně maminka, ježíšmarjá, děvčico, kde ses tady pustila, že tá tma. A já povidám, ... Nebála ses? Já povidám, co bych se bála. Šak sem išla s jednú paní a tá v bílém šla se mnů a já sem sa nebála. Co bych se bála a veríte, že sem strachu žádného nedostala? A že maminka otvíra dvera, tak mňa chytili, děcko som chytili mňa, povedajú, no vidíš. Tak sem dostala dom. A nikdy v životě, já sem kolikrát, dycky si na to zpomenu, dyž idu okolo sem chodívála toho lesa a já sem se na ten místo zpomenu, že ta ženská se mnou šla. Povidám, jak mně vyprovodila.

4.A.15 Neobvyklá ženská postava - krásná žena v závoji jako nevěsta

4.A.30 Postava náhle zmizí - u přechodu zmizela

Sestra Anny Melišové vypravuje o světloňoši.

I: Alebo kolikrát jak se říká ten svetlonos. Já sem šla hen od kamarádky, mě tam zavolali na noc k jednej a ona měla jednu žensků na noc. Tak já sem šla domů,

děvčisko. Prídu na vrch, od tamtej idu no zebrała sem se, povidám, pŕjdu tam dolŕ krížem, já prídu k zé mezi a od teho baráku jedna taká kaluž je tam. Od tej kaluže tak vám to šlo. Jak kroky mužský dyž ide. A vyšlo to zas na tú mez, za ten mez to došlo, enom tak za tú mez a já sem měla dolŕ namírené a takový kúsek sa potkám, abych vám řekla, pod tú zahrádkŕ ostanu stát. Enom co to? Co to je? V takom, hlava. Mělo to vám takové, byla to kostra, vite, to bylo taká kostra, mělo to voči, to mělo ty kule pre ty oči, ty jamy, na kost dyž je opadané maso. Ne? Kostra. Ani ani pery to němalo, jenom ty zuby takto malo a tý ústa malo to otevrené. A z tých úst mu tak išel takový plamen. Jej a já včilka stojím, čo včilka udělat. K tomu nepŕjdu. Tak, sem se sebrala potem popoten jeden barák, popod samý barák a důle a sem zběhla důle, no tak, tak sem si tam u baráku ohlédnŕla, podívám se, podívám se za sebŕ, no vidím toho oného. Teda viděla sem ho, jak tam poskakuje u tej kaluže. On ten lampáš chodil tam furt. Povidám no, už som aspoň doma, no ale až po barák...

4.A.5 Strašidelné zjevení - kostra pokrytá potrhaným masem, která chrlí plameny

4.C.15 Světélka se zjevují v lidské podobě - v tomto případě kostra člověka

3.4.5. Paní Lokajová

Místo: Vyškovec

Informátor: Š. Lokajová

Narozen: 1909

Datum zápisu: XII/1966

Přepis: O. Heroldová

Světlonoš

Šla som od kamarádky jako onegrom a iděm tam tak si mňa zavolał, abych šla s nim nocovat. Tak som medzi dom. No naraz sa vyskytně taky na také schodky skáčou i proti mňa také veliké svetlo, jako veliká kula a v tom byly takové oči, také jaskyně, a zuby to mělo, ale ten jazyk to mělo samý ohen, vyplazený, a já jako som išla bo už sa měla s tým potkat, puščať, a já som si zpomenula že je to snad svetlonous, bar som bola děvčisko, lebo to pamatovala som od nás. Dycky keď som bola malá to skákalo popred náš barák. Tak já naraz odskočila som popred Juranovec a tak som hnala, že mi nohy nestačily lebo som sa bála, vjetě. Povedám, príděm do báráka, naši po povedajú, ale děvča, čosa tak bojíš. Čeho?

Já povedám, no čeho keď aj mňa svetlonoš preskočil. Ani som sa neohlídla až pred barákom za sebu a už bol zatím Dolníkové u toho močidla, tam vám to bolo, tam vám to skákalo okolo, co ty meze boly, vymerjávali si starý ludja, nemali tej zeme dost, nestačilo im. A tož ten starý človek, čo to skápal ten chodil po smrťou tym vymerávajucím, hladal tu zem.

4.A.5 Strašidelné zjevení - Veliká světelná koule s temnými očima, zuby a ohnivým jazykem

4.A.70 Světelný či ohnivý úkaz - Ohnivá koule

3.4.6. M. Kročil

Místo: Vyškovec

Datum zápisu: XII/1966

Informátor: M. Kročil

Přepis: O. Heroldová

Draci

V Hladkém v tam v tych horách, tam mali draci ty djery. A on těch drakou dycky chodil vyčist'ovat', ten černokněžník a přišol si že v tej djere, tu knížku až ju dočítal, tak potom ten drak už musel vyjist' ven. A von už bol tak unavený, ten černokněžník, no ale presto všecho chcel tu knížku dočítat, aby ho teda dostal, už ju dočitoval a včil už načisto padl a ten drak že tu hlavu vyvalil ven, tak sa mu zasvěčila a tož mal taký ten kantar, jak sa to povedalo, hodzil mu to na hlavu a hotovo a včil, keď mu ten kantar hodil na tu hlavu povedá, tak si ho uvjazal, a povedá včil mosí tolko čakať až sa on vyspí, ten černokněžník, tož ten dračisko už jak ten kantár mal na tej hlave, tak bol bezmocný. Tak černokněžník si lahnul a tak chrupal, a on kdesi pri buku bol uvjazaný, ten drak, a naraz...mu ta ohlavka dolů a priletěl a dráp na něho, pristupil jednu tu dlapu černokněžníka a druhú a roztrhal na poli snědol a spátky do děry ušol a už bol hotový černokněžník.

1.A.275 Čaroděj používá černou knihu - předčítá z ní, když vyvolává draka

5.E.100 Drak požírá lidi - sežere černokněžníka, který jej vyvolal, vrátí se zpátky do země

O Vodném

Jeden išol do Brodu jako obyčajně na trh. Prišol tu na Bystrické, dolú húštima, jako ty tri potoky byly, tož sa tam odpočinul si, nacpal si do fajky, zapálil, tak ide sa dale, pak prišol tuto na Bystricu, ako sa idě na Skalky a tož potkal jednoho človeka, a tož ten povedá, tak bokem išol ten človek, zelené šaty mal celkom tak jak hajný nějaký, a včil sa tak spolu setkli, sa k němu trošku pritočil, k tomu chlapovi a pýtá sa ho, no gdě že iděť. Ale že jde jen do Bánova. No čo do tonu Bánova? Až šak pojdem dalej spolu tak si budeme to všetko povedať, čo tam iděm prevjesť. No dobre. A že odkial stě? No že z daleky, ze Slovenska. To mu ani nemože byť podobný, že to on nězná. Má za úkol že v Bánove jako ta bola ta veliká rjeka, no velká voda bahno, mal za úkol tam jedného pacholka utopiť a to bol vodný, a tož povedá, tož toho pacholka tam musí utopiť, lebo už tam moc vodných chodilo a žádný ho nemůže utopiť. Mal akýsi prsten a tým prstemen dycky srazil toho vodného a nemožem mu ho za boha porazic, žádný, a on ho už teda mosí zničit. Nebo šak už je naň poslaný. Tak dobre. Tak šol, prišol tam a povedá, keď to buděš vidzet, aby tam dočkal rána, on tam ten pacholek nakrmí koně, po krmení půjde brodit do té vody. Tak aby sa pozrel na to ako to budě prevádat. Keď že vejde do té vody, tož von ho strhne z toho koňa a budě ho topit. A on že ho tym prstenom dycky porazí, a že keď pojdu bjele vlny navrch, tož budě, ako vodník povedal, sa mnú zle. A keď pojdu krvavé bude s pacholkem zle. No tož dobre, přišli za Bánov, tam sa mu stratil, ten išol jak je podtymi lipami ta hospoda, natkal si do fajky a čakal do rána. Nu ráno už viděl slunko začalo vychdit a to už dával pozor odkedy ten pacholek, on nevěděl v kerém domě je, pojde do té vody. To přišol do té vody, a už povedá si, no už to bude, tak já sa blížím. Tak přišol blízko a dívá sa. Letěl taký hrdý, bičom pleštil do tej vody, na koně sedl, došel na prostřed, a žuch s nim dolu. A už bol aj ve vodě. Málem sa začali tam spolu kordovat, tak, až sa voda plnila. A na jeden raz vlny takové krvavé a už sa všetko utišilo a koně vyšli samé a už sem viděl za chvíli lidí kričiacich, že je pacholek utopený. No tož dobre. Tak ho vytáhli ven, hned tam doletěli chapy, ale pacholek už byl utopený. Vodného vjac neviděl ten.

5.B.25 Člověk potká vodníka v lidské podobě - muž oblečený jako hajný

5.B.135 Vodník doprovází pocestného - přidá se po cestě do Bánova

5.B.190 Vodník utopí člověka - při plavení koní jej utopí

5.B.195 Vodník a předurčená smrt - Vodník vypráví pocestnému, koho má utopit

3.4.7. Marie Chovancová

Paní Marie Chovancová se narodila ve Vápenicích. Ve dvaceti letech se vdala a od té doby žije na Vyškovci. Pochází ze čtyřech dětí /tři děvčata a jeden chlapec. Zemřel v patnácti letech/. Nejvíce si pamatuje ještě na vánoční zvyky jak je dodržovala její maminka, ale jí samé se to nelíbilo. Na písničky si vzpomíná málo, ale hlas má pěkný.

Místo: Vyškovec

Etnografická oblast: Kopanice

Informátor: Marie Chovancová

Datum zápisu: 21.3.1974

Okres: Uh. Hradiště

Narozen: 1914

Zapsal: Vladimír Křepelka

S: Mohla byste mi něco říct o tom, jaké byly u vás zvyky na Vánoce ?

I: Tož naša maminka dala, nachystala kolečko pšenice, vy říkáte žito, pšenice s makem pomíchané, to udělala kolečko, včil tam dala peníze, česnek a na každý roh pecen chleba. To se přikrylo ubrusem, no a tam se už dala třeba misa, spíš se jídalo všeci dohromady z misy a napřed nám maminka dala oplatky s medem, no a potom už to jídlo se vařivalo obyčejně každého trochu. Moc se toho vařilo, třeba šišky s makem, zelí, polévka hřibová, nějaké pečivo eště bývalo, hrachová polévka, potom bylo něco, šipky tam bývaly na stole, to sme napřed jídali šipky. A že byly celý rok červený. To se celý deň jako nejedlo, až večer ty šipky se musely napřed jest, až potom se večeřelo.

S: No a co znamenalo to žito s tím nákem ?

I. Aby se jako rodilo vite, aby se to rodilo celý rok a kolem dokola všady na všeckém poli.

S: A co ty pecny znamenaly, aby bylo dost chleba?

I. No takové neco to bylo.

S. Ve všech čtyřech obdobích aby bylo chleba. A ještě jste říkala, že byly nějaké pověry o Vánocích.

I. Tož pověry, třeba tak už o Vánocích si spomínám. Tož to nás maminka dycky pobila, schválně, aby sme se celý rok báli. To sem jako neměla hrozně ráda. Když jsem dostala buchanec pro nic za nic. A to nám říkala, když nebudeme poslouchat, že jako celý rok nebudeme poslouchat když posloucháme na Vánoce, že budeme celý rok hodní. A po Vánocích, to se mi hrozně nelíbilo, že maminka dycky ty smetí nevymetala od Vánoc až do Nového Roku, to enom zmetala někde do kouta, nebylo toho moc, ale přece já sem to hrozně nenáviděla, dycky to zmetla pod postel a potom to pobrala a už to rozsávala po sadě, trochu toho vysypala do chléva, aby se jako rodilo, aby pámbu požehnal hodně mláďat a v sadě aby se rodilo, tož to roznášala a zas posypala po tom sadě. To sem jako neměla hrozně ráda. Tu pověru. A tož takové to, že sme pouštěli ty skořápky, anebo sme se šli poslouchat, ty starší děvčata, odkud pes ščekal, že od tamtud dostane ženicha. A nebo sme kočky krmili každej se dalo kousek rýže na hromádku, až byla najezená tá kočka, kerá tu hromádku sní, to sme si pomenovali, keré to kerej patří, tož kerú snědla, tá se vdá do roka. Tož také pověry. Já si tak moc nepamatuju, já sem odjakživa na ty pověry nedržela, ne.

Marie Chovancová vypravuje o svetlonošich, vodníkovi.

S: A ještě jste vzpomínala ty světloňše.

I: No to mně naši vždycky vykladali, jak to létá takové ty světýlka víte, že to aj negdy nekoho popraskalo, že to, když k tomu přišel. Viděla sem ty světýlka, opravdu sem to viděla létat, ale to se jato říká, že se ty plyny zapalují, pod zemú. To sem viděla, třeba tam jakési takové, hora vysoká, tož hned to bylo dolů, hned to bylo navrchu. To sem viděla kolikrát. Vodnika a kdoví co všecho.

4.A.65 Světélka - objevují se po setmění kolem cest

S. Tak nějaké pověry o tom vodníkovi jste neslyšela, co vyprávěla babička?

I: Babička dycky, že se vodnik ukáže, že má třeba nějaké pentličky, nebo neco, udělá se za kluka nějakého známého a ty si to od něho půjdeš vzít a on tě stáhne do vody, to mně tak strašivala vždycky. To sem se já, když som chodívala do školy, toho, sem se bála. Toho vodníka.

S: A strašidel jste se nebála ?

I: Ne, nebála sem se nikdy strašidel. Já sem byla z našeho domu jedna, co dycky až neco potřebovali, poslali mňa. Já sem se nebála strašidel. Chodívala sem z Vápenic až sem v noci kolikrát dyž sme šli od maminky. A přes hory je to.

5.B.25 Člověk potká vodníka v lidské podobě - promění se ve známého chlapce

5.B.60 Nastražené pentle - pokud si od něj vezme pentle, vodník ji stáhne do vody

4. Analýza

Ze zpracovaných textů vyplynulo, že nejčastěji se opakují pověsti o světonoších, vodnících a pokladech. Světloňoši se nejčastěji objevují v noci v podobě ohnivě koule, která ve většině případů člověka pronásledují a ve vesnici zmizí. Tyto světelné úkazy mohou mít dobrou, zlou i neutrální funkci. Mohou člověka varovat před nebezpečím, nebo jej naopak do něj vlákat.

Pověsti o vodnících jsou v Čechách i na Moravě všeobecně velmi rozšířené. Jsou to malí mužíčci nebo chlapci, kteří jsou oblečení v zeleném, zdržují se u vody a lákají pocestné na své barevné pentle, aby je stáhli do vody. Tento popis odpovídá ve většině literárních textů např. ve sbírce pověstí *Kde modrý plamének hoří*³⁶, kde je celá sekce o vodnících.

Třetí největší skupinou jsou pověsti o pokladech, které se většinou poznají tak, že nad nimi hoří modrý plamínek, který je pro ně specifický. Mohou být uloženy na povrchu (ve studánce, pod kamenem nebo v nějaké budově) nebo v podzemí (v kopci, v dole). K pokladům se většinou váže nějaké zaklínadlo nebo duch, který má za úkol poklad chránit před lidmi, který by jej chtěli získat. Pokud někdo poklad objeví, ve většině případů musí dodržet určitý postup - nesmí promluvit po dobu, musí kolem sebe nakreslit kruh křídou, musí vyslovit správné zaklínadlo. Pokud něco z toho nedodrží, poklad se propadne hluboko do země a už jej nikdy nenajdou.

Při srovnávání prepisovaných textů s literárními vyšlo najevo hned několik podstatných diferencí. Nejlépe je možné tyto rozdíly demonstrovat na srovnání

³⁶ BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998. s. 146 - 158

povídky Čert a Káča³⁷ s její literární formou z knihy *Moravské národní pohádky a pověsti*.³⁸

V obou případech mají příběhy stejný název a podobné jádro. Nicméně rozdílů si můžeme všimnout už na jejich délce. Zatímco původní přepis pověsti čítá pár řádků, druhý je na několik stran. Aby dal čtenáři daný příběh smysl, bylo třeba rozvést jeho obsah. Je zřejmé, že úprava literárního textu byla taková, aby splňovala pravidla úvod, stať a závěr.

V úvodu je nastíněno, o jaké postavy se jedná, o čem daný příběh bude a v jaký čas a na jakém místě se odehrává. *Jde o dívku jménem Kateřina, která si přeje s někým tančit, i kdyby to měl být čert. Objevuje se postava čerta, který je proměněn v mladého muže. Toto se odehrává na večerní tancovačce. Ve stati se pak už celý příběh odehrává, většinou obsahuje nějakou zápletku, zvrát a vyvrcholení. Kateřina tančí s čertem, konečně našla nějakého nápadníka. Nechce se jej pustit. S tím čert nepočítá a chce se Kači zbavit.*

V tomto příběhu byly přidány nové postavy, které figurovaly v příběhu. V původním znění se čert kupuje nový kožich, aby se Káči zbavil až poletí přes vodu. Rozšířená verze zahrnuje ovčáka, který čertovi svůj kožich půjčí, aby z něj Káča sklouzla. Dále se objevují postavy drába a správčího, pro které čert přišel, aby je vzal do pekla. Pokračování příběhu působí dojmem, že jsou zde spojeny dvě pověsti dohromady.

Velice důležitým bodem je samotné nářečí ve kterém je vyprávěna původní povídka. Srovnávaný text neobsahuje téměř žádné nářečí, je pouze v malé formě zachyceno v citacích postav. Zbytek textu je psán spisovně.

Sbírky textů, které jsem používala ke komparaci nejsou ve většině případů z folkloristického terénního výzkumu. Jsou to spíše autory individuálně upravené nahrávky nebo přepisy, které sami natočili nebo přepsali. Dále čerpají z různých anonymních textů ať už jsou folklorní nebo ne. To, že se jedná o tak velké zásahy a úpravy těchto materiálů způsobuje ztrátu jejich autenticity a znemožňuje další pozorování lidového vyprávění. Což znamená, že nemůžeme například určit, za jakých podmínek byla pověst interpretována, jaké pohyby a mimiku použil vypravěč

³⁷ Zpracovaná pověst. Praktická část s. 50

³⁸ VRÁNA, František Mnohoslav. *Moravské národní pohádky a pověsti*. Brno: František Mnohoslav Vrána, 1880.

nebo určit její přibližnou dataci. Tyto skutečnosti pak značně ztěžují potencionální folkloristický výzkum.

Při přepisu se v materiálech objevily kromě démonologických pověstí také pověsti historické, u kterých absentují démonologické prvky. Jedná se například o přepsané pověsti *O židovi*³⁹ nebo *O pytlákovi*⁴⁰. Jejich příběh se zakládá na poučení o tom, jak člověka, který se něčím provinil dostihne spravedlnost.

Unikátem jsou dvě vyprávění o bohyních, které jsem měla problém katalogizovat. Na jednu stranu by se bohyně daly zaměnit za „hodné“ čarodějnice, ale takovou kategorií se mi nepodařilo nalézt. Druhou možností je, že spadají pod kategorii vědmy, jelikož jednou z jejich schopností měl být náhled do budoucnosti. Tyto dvě pověsti bych označila spíše za historické než démonologické.

Poslední kategorií, kterou je třeba zmínit jsou parodické pověsti, kdy jsou lidé považováni za strašidlo, nebo se za strašidlo vydávají, k tomuto se vážou dvě pověsti *O Cigánoch*⁴¹ a *Mátohy*⁴². V první pověsti se sedlák převleče za strašidlo a chodí strašit Cigány, kteří se mu nastěhovali do jeho domku u pole. Když za sedlákem pak přijdou, tvrdí jim, že to je duch jeho ženy, která měla ten domek ráda a vrací se tam. Podaří se mu je vystrašit natolik, že utečou z domu i vesnice. V druhé pověsti figurují mátohy, jedná se o nemrtvé, kteří se v noci potulují po kopcích na Kopanicích. Pokud se mátoha začne blížit k člověku, měl by začít hřešit (například sprostě mluvit), aby zlého ducha odehnal. Jednou, když šel vypravěč v noci přes kopce si myslel, že potkal mátohy a ty na něj zaútočili. Na druhý den zjistil, že to byli živí lidé, kteří jej chtěli přepadnout.

³⁹ Přepis pověsti. *O židovi*. Praktická část s. 51

⁴⁰ Přepis pověsti. *O pytlákovi* Praktická část s. 35

⁴¹ Přepis pověsti. *O Cigánoch* Praktická část s. 19

⁴² Přepis pověsti. *Mátohy* Praktická část s. 59

5. Závěr

Primárním cílem této diplomové práce bylo přepsat, zpřístupnit, anotovat, klasifikovat a analyzovat folklorní pověsti z regionu Slovácka, konkrétně moravských Kopanic. Součástí toho bylo také srovnat tyto přepisy s publikovanými literárními texty a poukázat na rozdíly mezi nimi.

Teoretická část zahrnovala popis etnografického regionu moravského Slovenska, které leží na jihovýchodě Moravy. Tento název se ale již v dnešní době nepoužívá a mezi lidmi se ujal zkrácený název Slovácko. Tato oblast se nachází na jihovýchodní Moravě až po hranice se Slovenskem. Přímo u hranic leží etnografický okrsek moravské Kopanice, které jsou tvořeny obcemi Lopeníkem, Vápenicemi, Vyškovcem a Žitkovou.

Název Kopanice a jeho obyvatelé „kopaničáři“ získali své označení kvůli specifickému způsobu zemědělství. Dalším specifikem je kopaničářské nářečí, které má velké množství podobných znaků s různými slovenskými dialekty. V 70. letech 20. století se zde pořádaly sběry lidové prózy, tyto sběry pořádali přednášející na tehdejší katedře Etnografie a folkloristiky bývalé Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnešní Masarykovy univerzity). Byli to Bohuslav Beneš, Václav Frolec nebo Dušan Holý. Získané materiály jsou autentickými záznamy lidové slovesnosti a jsou velice vzácné především proto, že zachycují tehdejší, dnes již neexistující, tradice. Pověsti jsou specifické tím, že na rozdíl od pohádek nemají ustálenou formu, ale objevují se v běžném hovoru, proces předávání pověstí je sociálně komunikační akt, ve kterém je důležitá jak verbální rovina, tak gesta a mimika.

Zájem o pověsti a pohádky se datuje už do dob romantismu, avšak zájem o tuto oblast se objevuje až v druhé polovině devatenáctého století, kdy vyšla velká sbírka kněze Beneše Methoda Kuldy *Moravské národní pohádky z okolí rožnovského (1854)*. Záznamy byly až příliš upravovány pro potřeby čtenáře a tak ztratily svou autenticitu. Proto nejsou z dnešního hlediska použitelné pro představy o tom, jak dříve lidé žili, přesto se jedná o velice cennou sbírku. Postupně se o oblast Slovácka začalo zajímat více badatelů a proběhly další sběry, které už byly zaznamenány podle určitých pravidel terénní dokumentace, aby byla zachována jejich originalita.

V praktické části jsem se nejprve věnovala přepisu pověstí ze soukromé sbírky folkloristy Bohuslava Beneše. Vzhledem k tomu, že se jedná o záznamy ze 70. let minulého století, jejich kvalita není nijak valná. Ve většině případů je písmo už tak vybledlé, že jde sotva přečíst. Přestože už mám zkušenosti s přepisem náročných textů v kopaničářském nářečí, nebyla tato úloha nijak jednoduchá. Vliv nářečí byl v některých případech opravdu velmi silný, takže se může zdát, že věty nedávají smysl. Přepis těchto dokumentů demonstruje, jak dříve lidé žili, jaké dodržovali zvyky a čemu věřili. Proto je velice důležité je uchovat pro budoucí generace etnologů, kteří se budou o tuto oblast zajímat.

Při přepisu jsem si všimla, že některé dokumenty přepisovala paní Olga Heroldová, jejíž diplomová práce z roku 1969, kterou obhájila na tehdejší Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně, se věnovala pověrečným povídkám na moravských Kopanicích. Součástí její práce je i katalog démonologických pověstí. Bohužel se jedná o nepublikovanou práci. Další zajímavostí jsou samotní vypravěči. Ukázalo se, že mezi nimi jsou známí pamětníci Josef Lebánek nebo František Šopík, kteří vystupovali jako lidoví vypravěči a pamětníci. K Josefu Lebánkovi se sjíždělo mnoho příznivců, kteří se o Kopanice zajímali. On sám se zasloužil o vznik Kopaničářských slavností v roce 1956 na kterých vystupoval. František Šopík, rodák z Vyškovce přezdíván jako Pěsničkový král Kopanic byl zpěvák, muzikant, tanečník a lidový básník. I za Františkem Šopíkem se sjíždělo mnoho příznivců - studenti národopisu, muzikanti a umělci. Je třeba zmínit i vypravěčku Žofii Krasňákovou, která byla podle všeho jednou z žítkovských bohyní. Bohužel, vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně starou sbírku, tak popisy jednotlivých vypravěčů chybí a není možné je dohledat.

Po rozřazení pověstí k jednotlivým vypravěčům jsem přistoupila ke katalogizaci. Ta byla provedena za pomoci katalogu českých démonologických pověstí Jana Luffera. Mým původním záměrem bylo použít více zdrojů a katalogů, bohužel jsem byla limitována fungováním knihoven během pandemie, které sice další katalogy vlastní, ale je možné si je ve většině případů půjčit pouze do studovny, která byla a stále je uzavřena. Ve většině případů se mi katalogizace povedla, ale ukázalo se, že některé pověsti nejsou démonologické a jedná se spíše o pověsti historické. Z analýzy vyplývá, že nejčastěji se objevovaly pověsti o světloňoších, vodnících, pokladech, čarodějnicích a čertech. Světloňoši jsou

nejčastěji popisováni jako velká ohnivá koule, která má tendenci člověka pronásledovat. Objevují se nejčastěji kolem půlnoci kolem cest, snaží se zmást pocestné nebo naopak varovat před nebezpečím. Pověsti o vodnících jsou v Čechách i na Moravě všeobecně velmi rozšířené. Vodníci se zdržují v hluboké vodě nebo posedávají na břehu a lákají kolemjdoucí na své barevné pentle. Vodníci jsou charakterističtí svým zeleným oblečením a červenými končetinami a mohou na sebe vzít lidskou nebo zvířecí podobu. Setkání s vodníkem může být nepřátelské, přátelské či neutrální, někdy se například přidá k pocestnému, nic neříká a v cíli jeho cesty náhle zmizí. Kopanice jsou známy tím, že údajně ukrývají mnoho pokladů, které tam ukryli zbojnící. Poklady se poznají tak, že nad nimi hoří modrý plamínek, který svou velikostí určuje hloubku pokladu. Při kopání pokladu se používají různá zaklínadla nebo je třeba provést nějaký rituál, aby se poklad objevil nebo aby naopak nezmizel. Poklady bývají také často chráněny nějakým duchem, který se snaží kopáče odehnat a zmást.

Je třeba se zmínit o rozdílu mezi čarodějnicemi a bohyněmi. Bohyně byly považovány za „hodné“ čarodějnice, jejich činnost se nesoustřeďovala pouze na předvídání budoucnosti, jejich úkolem bylo pomáhat a poskytovat rady tam, kde člověk pro svoji omezenou zkušenost nevěděl, jak dál. Pro mnoho badatelů to byly pouze podvodnice, které lákaly z důvěřivých lidí peníze. Poslední skupinou byly pověsti, ve kterých se objevovaly postavy čertů. U dvou příběhů se shodovaly jména postav a části příběhu, kdy dívka jménem Kateřina vyslovila přání, že by šla tančit i s čertem. V tomto případě se může jednat o původní lidovou předlohu k pohádce od Boženy Němcové *Čert a Káča*.

V poslední části této práce se zaměřuji na komparaci původních pověstí a literárních textů z této oblasti. K vybraným typům pověstí jsem dohledala příbuzný literárně zpracovaný text a provedla srovnání. Ukázalo se, že literární texty pocházejí původně z nějakého folkloristického sběru, ale byly pro vydání upraveny. Největší rozdíly jsou především v nářečí, které je velmi upraveno, aby bylo srozumitelné čtenáři, který se s ním nesešel. Zároveň je upravena i podoba příběhu, aby měl zřetelný úvod, zápletku, eskalaci a závěr. Tyto úpravy mají za následek degradaci materiálů, které pak už není možné zkoumat za účelem nějakého folkloristického výzkumu.

6. Bibliografie

BARTOŠÍKOVÁ, Alena, KROPÁČ, Jan a RICHTER, Václav. *Kde modrý plamének hoří: pověsti z kraje pod Lopeníkem, Buchlovem a Pálavou*. Břeclav: Moraviapress, 1998.

BENEŠ, Bohuslav. *Úvod do folkloristiky*. Vyd. 1. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulta filozofická, 1980.

BENEŠ, Bohuslav. *Česká lidová slovesnost: Výbor pro současného čtenáře*. Praha: Odeon, 1990

BĚLIČ, Jaromír a KŘÍSTEK, Václav. *Moravskoslovenská nářečí*. Olomouc: Studijní a lidov ýchovný ústav : Vysoká škola pedagogická, 1954.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1972

BOHÁČ, ČERNÍK, FOLPRECHT, HÚSEK a další. *Moravské Slovensko*. Svazek II. Praha 1922. Národopis lidu československého, díl 1. Reprint vydalo město Kyjov 2014.

BROUČEK, Stanislav, Richard JEŘÁBEK, Etnologický ústav (Akademie věd ČR) a Masarykova univerzita. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. sv. 2

FROLEC, Václav a Dušan HOLÝ. *Lidové povídky ze Slovácka*. Praha: Odeon, 1967

HROCH, Miroslav. *Hledání souvislostí*. Eseje z komparativních dějin Evropy, Praha 2016

CHLOUPEK, Jan a Alois STUDNIČKA: *K postavení kopaničářských dialektů mezi nářečími východomoravskými*. In Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Brno, 1955.

JANČÁŘ, Josef, Muzejní a vlastivědná společnost (Brno, Česko) a Ústav lidové kultury (Strážnice, Hodonín, Česko). *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000

Kolektiv autorů. *O kopanickéj řeči*. Starý Hrozenkov: Informační středisko pro rozvoj Moravských Kopanic, 2010.

LEŠČÁK, Milan a Oldřich SIROVÁTKA. *Folklór a folkloristika:(o ľudovej slovesnosti)*. Bratislava: Smena, 1982, s. 116.

LUFFER, Jan. *Katalog českých démonologických pověstí*. Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, 1. vydání, Praha, 2014

SIROVÁTKA, Oldřich. *Současná česká literatura a folklór*. Praha: Academia, 1985, s. 7.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Čítanka české lidové slovesnosti: Z lid.písní, vyprávění, říkadel a her*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. str. 1.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Sirovátka, Oldřich. Brno : Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998.

VRÁNA, František Mnohoslav. *Moravské národní pohádky a pověsti*. Brno: František Mnohoslav Vrána, 1880.

Periodika

KVASNICA, Jaroslav Monte. Balada o Pěsničkovém králi. Krůžkozor č.106. s. 9 - 12 dostupné z <http://www.kruzek.cz/menu/galerie/kruzkozor/kr106.pdf>

Malovaný kraj: národopisný a vlastivědný časopis Slovácka. Břeclav: Moraviapress, 11.2005, 41(6), s. 5.

Prameny

BENEŠ, Bohuslav - soukromá sbírka materiálů lidové kultury z oblasti Moravských Kopanic.